

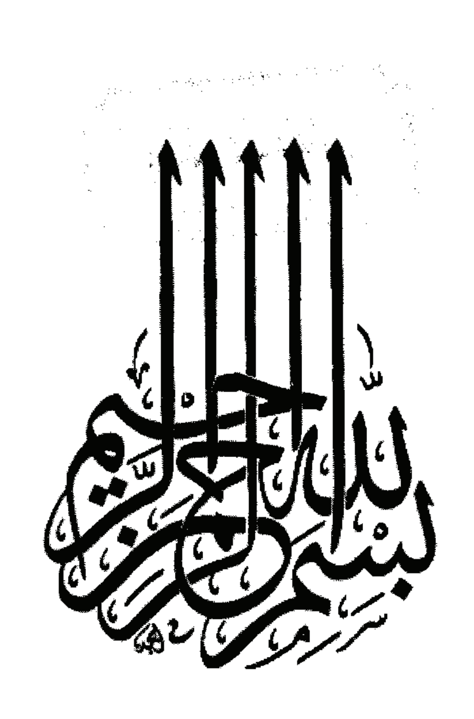
ލިޔުއްވީ: އައްލާމާ ބަކުރު ބިން އަބްދުﷲ އަބޫ ޒައިދު رحمه الله

ތަރުޖަމާ: އިބްރާހީމް ޝަރީފު މޫސާ

ލިޔުއްވީ: ޢަލްލާމާ ބަކުރު ބިން ޢަބްދުالله އަބޫ ޒައިދު رحمه الله

ތަރުޖަމާ: އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

بسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحيمِ

އިސްބަސް

الحمد لله ، والصلاة والسلام على رسول الله ، وعلى صحبه ومن اهتدى بهداه إلَى يوم الدين ، أما بعد:

މިއީ ސައޫދީ އަރަބިއްޔާގެ ވަރަށް ބޮޑު އިލްމުވެރިއެއް ކުރުގައިވާ ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޑރ. ބަކުރު ބިން އަބްދުﷲ އަބޫ ޒައިދު ލިޔުއްވާފައިވާ ((لا جديد في أحكام الصلاة ނަމާދުގެ ޙުކުމްތަކުގައި އައު ކަމެއް ނެތް)) ފޮތުގެ ތިންވަނަ ޗާޕުގެ ތަރުޖަމާއެކެވެ. ފަޟީލަތުއްޝައިޚް ޑރ. ބަކުރު އަބޫޒައިދު ރަށްކައުވީ 1944 ވަނައަހަރުގައެވެ.އަވަހާރަވީ 2008 ވަނަ އަހަރުގައެވެ. ޑރ.ބަކުރު އަބޫ ޒައިދަކީ ބައިނަލް އަޤުވާމީ އިސްލާމީ ފިޤްހު އެކަޑެމީގެ ރައީސްކަމާއި، ރާބިޠަތުލް ޢާލަމިލް އިސްލާމީގެ ފިޤްހު އެކަޑެމީގެ މެންބަރުކަމާއި ، ސައޫދީ އަރަބިއްޔާގެ هيئة كبار العلماءގެ މެންބަރުކަމާއި، اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاءގެ މެންބަރުކަމާއި، ސައޫދީ އަރަބިއްޔާގެ المعهد العالي للقضاءގެ މުދައްރިސްކަން ކުރައްވާފައިވާ ފުންނާބު އުސޫލު ދީނީ އިލްމުވެރިއެކެވެ.

މި ފޮތް ތަރުޖަމާ ކުރުމަށް އަޅުގަނޑަށް ހިތްވަރު ދެއްވި ކަމަށް ބަކައި ޢިއްޒަތްތެރި މިނިސްޓަރ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް އަލްއުސްތާޛު ޑރ. އަބްދުލްމަޖީދު ޢަބްދުލްބާރީ ޝުކުރު ދަންނަވަމެވެ. މިއީ އެ މަނިކުފާނު

ދިވެހިރާއްޖޭގައި އިސްލާމީ ހުކޫމްތެރިޔަކަށް އަދު އަމާޒުތަކަކާ ދިމާއަށް މިސްރާބު ކުރެއްވުމާ ވިދިގެން، އެ ވަނިކޮށް ފަށްޓަވައިފައިވާ ޕްރޮގްރާމްތަކުގެ ތެރެއިން ކުރިޔާ މަސައްކަތްކޮށްލަމު. މި ފޮތަކީ އަޅުގަނޑުމެންގެ ދީނީ އެއްބައިވަންތަކަމާއި ބާކައި އެ ވަނިކޮށް ކުރައްވަމުން ގެންދަވާ މަސައްކަތްތަކުގެ ސިލްސިލާއަށް އަމުނާ ލިބޭނެ އިތުރު ބާރެއްކަމަށް.

މި ފޮތުގެ ބޭނުންތެރިކަމާ ދެކި އަޅުގަނޑު އިތުރު އެއްޗެއް ދަންނަވާލުމުގެ މާނައެއް ނެތެވެ. މި ފޮތުގެ އިއްޖެޢުނީ މުސަންނިފު ފަޟީލަތުލްޝައިޚު ޑރ. ބަކުރު ބިން ޢަބްދުﷲ އަބޫ ޒައިދު ވަނީ ވަރަށް ޤަބޫލުކުރެވޭ އެ ކަމަށް އަލިއަޅުވައި ދެއްވައިފައެވެ.

މި ފޮތް ތަރުޖަމާ ކުރުމުގައި އަޅުގަނޑު ތަރުޖަމާ ކުރީމު ގަދައަށް މަސައްކަތް ކުރީމެވެ. އެއީ ފޮތުގެ މުޢައްލިފުގެ މަޤްޞަދުން ބޭރުނުވާ ގޮތަށް މަސައްކަތުގައި ކުރިއަށް ދިޔުމަށް ޖަހައިފައެވެ. އެހެންކަމުން މުއައްލިފު ބޭނުން ކުރައްވައިފައިވާ ބަސްބަސް ޖުމްލަތަކުގެ ، ތަފުސީލުތައް އެ ހުރި ގޮތަށް ބަދަލުނުކޮށް ދިވެހި ބަހުން ގެނެސްދިނީ ވާނެއެވެ. މިގޮ އިޖުތިހާދު މި ފޮތުގައި ގެންނަވައިފައިވާ ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތަކުގައި ފިރިޖެހިއްޖެއަށް ވާނެއެވެ. އަދި އިތުރުވެރިންގެ ނަޞްތެރިކަމް ލިޔުމަން ސަމާލުކަން ދީފައިވާނެއެވެ. އެއީ އަޅުގަނޑުމެންގެ އަމިއްލަ އުނިކަމަކަށް ބަލައިލެއްވުމުގައި ދަސްކުރު ކުރެއްވުމަލާއި، ރަނގަޅަށް ވިދާޅުވުމަށް ބޭނު އެދުމަކީ ޖެހޭނެއެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ ދުޢާއަކީ މާތްﷲ މި މަސައްކަތުގައި ބަރަކާތް ލައްވައި ، މަސްޖިދު ހުރި އަމަލެއް ކަމުގައި ލައްވާށިވެ. އާމީން!

15 ޛުލްޙިއްޖާ 1436 ހ.

29 ސެޕްޓެމްބަރ 2015 މ.

އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

بسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحيمِ

المقَدّمَة

الحمد لله رَبِّ العالمين، وأَشهد أَن لا إله إلا الله الحق المبين، وأَشهد أَن محمداً عبده ورسوله ونبيه الأَمين ، صلى الله وسَلَّم عليه، وعلى آله وصحبه ، ومن اهتدى بهداه إِلى يوم الدِّين.

ޙަމްދު ﷲ އަޅުގަނޑުމެންގެ ދައްކަވަން ޚައްޤުވެރިވާ ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރޭގައި

ވެއެވެ. ހަމަ އެ ...

... ވެސް

ވެއެވެ. ...

ދެއްކުވިއެވެ. މި އިލްމުވެރިންގެ (ނުވަތަ މުޙައްދިޘުންނަށް) ވެސް

... ((تـــــراجم المحـــــــــدِّثين))[1] ނުވަތަ ... އިލްމުވެރިންގެ ...

[1] - انظر: ((إحكام الأَحكام)) لابن دقيق العيد: (1 / 293 - 296)، و ((إغاثة اللهفان)) لابن القيم: (4 / 89).

ފިޤްހިއްޔާތުގެ ޚާރިޖުވެ. ފަހު، ދަލީލަކީ އުޞޫލުވެރިންގެ މައްޗަށް ވެސް އޮތް ޙުއްޖަތެއްކަމެވެ. އެކަމަކު އެ ބޭކާރުންނަކީ ދަލީލުގެ މައްޗަށް ޙުއްޖަތެއްކަމަށް ނުދެންނެވޭނެއެވެ. މިއީ އިސްތިސްނާއެއް ނެތި، ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ އިލްމުވެރިންގެ ކިބައިން ވެސް ފެނިގެންވާ ކަމެކެވެ. މި ފަދަ ކަންކަން ސަމާލުކަމަށް ގެނައުމަކީ އިސްލާމީދީނުގައި އެކަމަށް ސަމާ ލިބިގެންވާ ކަމެކެވެ. އެއީ އިލްމާއި އީމާންކަމުގެ އަހުލުވެރިންގެ މާތްކަމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ. މި ޖަމާޢަތުގެ އިލްމުވެރިންގެ ކިބައިން އެ ފަދަ ކަމެއް ފެންނަ ހިނދު އެކަން ސަމާލުކަމަށް ގެނައުމަކީ އެކަމުގައި އެއްވެސް މަލާމަތެއް، ކުށެއްފިލުވުމެއް ހުރި ކަމެއް ނޫނެވެ. ބައްލަބޭ ޒަހަބީ ކުރުމުގައި " ކިބާރުވެރި ފަރާޔަކު " ގެންދެވި ބާޒާވ ނުގަންނާނެއެވެ.

އަޅުގަނޑު ދަންނަވަނީ : ޝާއްޒު ރައުޔަކަށް ސަބަބުދީ ، އެކަމަށް ދަލީލު ދެއްކެވީ އުޅޭ މީހުން މިއަދު ވެސް ފެނެއެވެ. އެމީހުން އެ ފަދަ ރައުޔުތަކުގައި ހިފަހައްޓައިގަންނަ ގޮތައިލައެވެ. ނުވަތަ ޝާއްޒު ރައުޔުތަކުގައި ހިފަހައްޓައި، އެކަން ފުރުޞަތަކަށް ގަތުމުގައި މަސައްކަތް ކުރައްވާ.މި ފަދަ މީހުންނަކީ ރައްދު ދެއްވުމުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުރީގެ އިލްމުވެރިން ކުރައްވައިފައިވާ މަސައްކަތްތަކުގެ ފައިދާ ފުރިހައްވި. ނަމަވެސް ފަހަކަށް އައިސް މީސްތަކުން ކުރާ އިބާދަތްތަކާއި، އަދި ކުރާ މުއާމަލާތާ ބުނެދިއްޔާ ނަފުރަތުކުރާ، މާލީބާއި މުސްތަޤުބަލުގެ ޙައްޤުތަކާ ތަން ފެނެއެވެ. މިއީ ކުރީގެ ރަސޫލާގެ ޖަމާޢަތް ފެނިގެން މި ޖަމާޢަތް ހަމައަށް ފެތޭފައިވާ އިލްމުވެރިން ދެން މަޖިލިސްނަވާ ކަންތައްތަކެއް ނޫނެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި، އެތައް ސަބަބަކީ އަހަރުތަކުން ފެނިގެން މީސްތަކުން ދުރުހެލިވެފައިވާ ކަންތައްތަކެއް ވެސް ވެއެވެ. އެއީ " خُرُوْجُـهُ عـن أَقوال أَهـل العلـم[1] އިލްމުވެރިންގެ ރައުޔުން ބޭރުވުން" ކަމުގައި ވާނީ، އެއީ ކުރަށް ކަމަކަށް ފެނެއެވެ. އެއީ ޝަރީޢަތުގެ ދެ ކަލިމައަށް ފަހު އިސްލާމްދީނުގެ ބިނާގެ އެންމެ ބޮޑު ރުކުން

1 - ((تفسير ابن جرير)): (11 / 55).

ކަމުގައިވާ " ނަމާދު " ރޯދަ ޚަރަދުތަކާއި، ބަރަކާތްތަކާއި، ހައިއްތުތަކާއި،

ސިފަތަކާ ގުޅިފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. ނަމާދު ކުރާ މީހާ މި ފަދަ ކަންތައްތައް

ކުރަމުންދަނީ ، ((التكلـــــف)) އެއް ނުވަތަ ގޮތިގަނުގެން އުޅޭ ގޮތަކަށެވެ. الله

تعالى އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ محمد ﷺ އާ ޚިޠާބުކޮށް ވަޙީ ކުރައްވަނީ **" وَمَا أَنَا مِـــنَ الْمُتَكَلِّفِـــينَ** [1]– އަދި އަމިއްލައަށް ގޮތިގަނުގެން އުޅޭ މީހުންގެ ތެރެއަކުން

ވެސް އަހުރެން ނުވަމެވެ ." ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘް ކުރައްވަނީ " **بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّـــــمْحَةِ** [2] ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވުނީ ލުއި ފަސޭހަ ސާފު ސީދާ

ދީނާއިގެންނެވެ. "

ނަމާދަކީ اللهގެ އަޅާ އާނާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި

މަޤާމުކަމާއި، ނިކަމެތިކަމާއެކު ހުރެ، އަދާ ކުރާ އަޅުކަމަކަށް ވާތީ، މިއީ އެ ކަން

ރަނގަޅަށް ކުރުމަށް ހިތްވަރު ދިނުމަށް ބޭކާއި، ނުވަތަ މިއީ މި ފަދަ

ސުންނަތްތައް އެގުމުން ރައްކާތެރިވުމަށް ގޮވައިލާ ގޮވައިލުންތަކެކެވެ. މިއީ

މުޙައްމަދު ﷺ ގެ އުއްމަތް ޖަމާވެރި ވެރިން ކަމެކެވެ. އެއީ ނަމާދުގައި

އައިސްފައިވާ ގެދުވިންގެ ސުންނަތާ ހެދިފުދުމެއް ކަމުގައި ވެދާނޭތީއެވެ. އަދި އެއީ

ދިޔާ ޤޯމުތަކާއި، ރައްޔިތު ތަފާތުވުންތަކަށް ފުރަގަސް ދިނުން ކަމަށް ވެދާނޭތީއެވެ.

މި ކަންކަމަށް ސަމާލުކަން ދިނުމަށް ގޮވައި މި ލުޔެއް   ސުންނަތެއް ކުރާ

ޖަމާޢަތުގެ ސަވާބުންނެވެ. މި ގޮވައިލުންތަކަކީ އޭގެ ފަދައިން ފެށިގެންދާން

ކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި އެއީ ސުންނަތް ދިޔައީ ކުރުމުގެ މާނަކަމަށް އެއިގަން

ދިޔަގެން ދާން ކަމެއްވެސް ނުވެދޫނުމަށެވެ. ދެން މި އެއިސްކި ގަންނަނީ އެ

ކަންތައްތައް ބަލާން ކުރުވޭއެވެ.

---

1 – ص : 86

[2] – رواه الطبراني وأحمد

* * *

1- ނަމާދަށް ސަފު ހެދުމުގައި އުފައްދާފައި ކަންތައްތައް

ނަމާދަށް ސަފު ހެދުމުގައި ތިން ސުންނަތެއް ވެއެވެ.

1- ސަފު ވަރަށް ހެދުމާއި، އެއްވަރު ކުރުން. މި ކަން ކުރަން ޖެހޭނީ އިމާމުގެ ވާމަތި ނުވަތަ އިމާމުގެ ގައިން ބައެއް އިމާމާ ޖެހިގެން ހުންނަ މީހަކު ވެސް ކުރިއަށް ނުނުކުންނާނެ ގޮތަށް ، ސަފުގައި އެއްވަރަށް ގޮތްކަމެއް ނުހުންނާނެ ގޮތަށެވެ.

ސަފު ވަރަށް ހެދުމަށް ގޮވައިލާނީ :

((استووا)) ، ((اعتدلوا)) ، ((أَقِيمُوا الصُّفُوفَ)) މިއިން އިބާރާތަކުންނެވެ. ސަފުތައް ވަރަށް ހެދުމަށް އަމުރު ކުރާއިރު ކަނދުރާތަކާއި ، ކޮނޑުތަކާއި ފައިތިލަތައް އެއްވަރު ކުރުމަށް އަމުރު ކުރަން ވާނެއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ގެ ހަދީސްފުޅުން ފެންނަ ގޮތުން މި ތިން އިބާރާތް ، އެކި ފަހަރު ބޭނުން ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ.

2- ސަފުގައި ބައިގަނޑެއް ނުހުންނާނެ ގޮތަށް ސަފުގެ ހުސްތަން ފުރުން

މި ކަމަށް ބޭނުން ކުރައްވާފައިވާ އިބާރާތްތަކަކީ : ((سُدُّوا الخلل))، ((لاَ تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ)) އެވެ.

ސުންނަތުގައި މި ކަން ބަޔާންކުރަން ޖެހި ޖެހިގެން ތިބުމަށް ގޮވައިލައިގެންނެވެ. އެއީ : ((تراصُّوا)) އެވެ. ޖެހިޖެހިގެން ތިބޭށެވެ!

3- ފުރަތަމަ ސަފާ ދެވަނައި ވާގިވާތާ ފުރިހަމަ ކުރުން

މި ކަމަށް ބޭނުން ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅަކީ : ((أَتمُوْا الصَفَّ الأَوَّلَ

فَالْأَوَّلَ)) ، ((وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ))

އެވެ.

މި ކަމުގެ ތެރޭގައި ވެސް ސުންނަތްތަކެއް ވެއެވެ. އެއީ މިހާރު ދޫކޮށްލެވިފައިވާ ސުންނަތްތަކެކެވެ. މިސާލަކަށް އިސް ސަލާމް ކޮށް ދުޢާ ކުރުމާއި އެ ސަލާމުގެ މީހުންނަށް ފާފަ ފުއްސަވާ ދެއްވުމަށް ތިން ފަހަރު ދުޢާ ކުރުމާއި، ދުވަސް ސަލާމް ދުފަހަރު ދުޢާކުރުން. އޭގެ ތެރޭގައި ސަލާ ސީދާ ކުރުމަށް ބަލައި އިމާމާ ސަލާމުގެ އަރިމަތީން އައުމާއި، އެހެން ސަލާމެއް ސީދާ ކުރުމަށްބަލައި ހިނގުން ފޮނުވުން ވެއެވެ. މިއީ ސަލާމް ކުރުމާބެހޭ ހިސް ސުންނަތް (ސީދާކޮށް ސަލާމް ކުރުމާއި ، ހުސް ޤާދަ ނުކުންނަށް ގޮތަށް ސަލާމް ހެދުމާއި ، ފުރަތަމަ ސަލާމް ފުރިހަމަ ކުރުމަށް ވަރު ދޮވަސް ސަލާމް ހަދުން) ކަނަވަރު ކުރުމަށް ބަލައި ކުރަން ޖެހޭ ކަންތައްތަކެވެ. މިއިން އެހެނީ ނަމާދުގައި ތެދަން ސަލާމްތައް ހަދުލަޔ ކަމެއް ކަމެވެ. އެކަމުގެ ސަލާމު ބޭނު ކަމެވެ. އެކަމުގެ ސަލާބަތުން ހިތްތައް އެކަތިގަނޑެކަށް ވާނީއެވެ.މިއީ ރަޙްމަތް ލިބިގެންވާ މި އުއްމަތަށް ހާއްސަވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

އެއްވެސް ތަރުލިއް ،ސަނަދެއް ނެތި ، ސަލާމުދުގެ ތެރެއިން އިތުރުކޮށްފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ކަނޑައެޅި ފަރާތީން އަށްނަ މިހާ ޢާއްމުގެ ކަނޑައެޅުމުގައި ރަށިވެރިޔާ ގުޅުވައިގެން ސަލާމް ދޭމުއި، ވަރަ ފަރާތީން އަށްނަ މިހާ ޢާއްމުގެ ވަރަ ފަރާތުގައި ރަށިވެރިޔާ ގުޅުވައިގެން ސަލާމް ދޭން ހިފެހެއްޓެވެ. އަދި ޢާއްމުގެ ދާ ފުންނާބު ތަބައިތަކިގެން އަލަށްބިރުއާގެ ކަބިލަހީގައި ޢާއްމުގެ ކަބިލަހި ޖެހިސައިގެން ސަލާމުގައި ދުރުން ވެސް ހިފެހެއްޓެވެ.

މިއީ ސުންނަތުގައި ވާރިދުވެފައިވާ މިންވަރަށް ވުރެ އިތުރު ގޮތެކެވެ. މިއީ ސުންނަތަށް އަމަލު ކުރުމުގައި ބައްދަލުކުރެވޭ ދިއްމުކަމެވެ. ދު ސަލަބަކާ ހެދި ، މިއީ ބާތިލު ކަމެކެވެ.

ފުރަތަމަ ކަމަކީ : ސަލާމް ހިމާގެ ފަހުރުގައި ހުރި ސަލާމްކަމަން ވެވެ. ހިމާގެ

ފަހަތުން ހުރި ސަޖިދަގައި، ސަޖިދަގެ ކަނޑައަޅުގައި ހުންނަ މިހާ ހުންނަން ޖެހޭނީ އޭނާގެ ވާތް ފަތާތަކުގައި ހުންނަ މިހާރާ ޖެހިގެންނުވެ.މި ގަތަން ގޮސް ސަޖު ފުރިހަމަ ކުރާނީ މިހާކަ ޖެހި މިހާރު ހުންނަ ގަތަން ސަޖިދާގައި ހުސްތަން ނޫންނަ ގަތަން ކަނޑުރާއި ،ކަނޑުކަރިގަނޑާއި، ފުންމާތު ސިފާ ތަޅަން ވާގޮތަށެވެ. ފުރަތަމަ ސަޖު ފުރިހަމާ ތަފާސް ސަޖިދަ. ސަޖިދާގެ ކަނޑައެޅު ފަރާތުގައި ހުންނަ މިހާ އޭނާގެ ފައިތިލަ ، އޭނާގެ ކަނޑައެޅުމުގައި ހުންނަ މިހާގެ ފައިތިލާގައި ޖެހެއްސައި ބާރު ކުރުމަކީ ސާފުކުރު އެނގޭ ގޮތުގައި ކުރު ގޮތެކެވެ. އެއީ ފާޅުކަން ބޮޑު ބުރައްޗެވެ. އެއީ ފަހުން އެފަހެއްދައިފައިވާ ކަމެކެވެ. އެއީ ސުންނަތެއް ޙަމަލު ކުރުމުގެ ނަމުގައި އިޖާދު ކޮށްފައިވާ ހައްދުފަހަރަގައި ދިޔުމެކެވެ. އެއީ މިހުންނަން ގެނާ ކުރުމެކެވެ. ފުންނާބު ގޮޅަކަށް ތަބަކާރިގައި ޖެހެއްސުމަށް ދީ ފައިތިލައިގެ އިނގިލިތަކުގެ ކޮޅު ޤިބުލައަށް ކުރިމަތިވާ ފަދަ ދުނިޔެއި ކުރުވުން ކަމެކެވެ. [1] މި ކަމުގެ ސަބަބުން އެހެން މީހެއްގެ ފައިތިލައިގެ ޖެގައަށް ރައްޔަކާ ނުލައި އަރައި ގަނުވާނެއެވެ. މިއީ ޝަރުޢީ ވެގެންވާ ކަމެއް ނޫނެވެ.

ދަލީލަކީ : މާތްالله ރުއްސުން ލެއްވި އަނަސްގެ ފާނުގެ އަރިހުން އައްނަސާއީ ރިވާކުރައްވާ ބަޔާންފުޅުގައި (814ވަނަ ބަޔާން) ވާ ފަދައިން ނަބިއްޔާ ﷺ ކަމާއި ފައިތިލަތައް ސިފާ ކުރުމަން އަދުރު ކުރުއްވި އިރު ކަނޑުކަރިގަނޑު ސިފާ ކުރުމަން ވެސް އަދުރު ކުރެއްވިއެވެ. މިގޮ މާނައަކީ ސަދު ހުރުމާއި ، ސަދު ސިފާކުރުމާއި ސަޖިދައި ހުސްތަން ނޫންނާނަ ގަތަން ތިބޭތޯވެ. އެ ބަސްފުޅުގައި ޖެހެސައި ބާރުކަންގެން ތިބޭ ވާހަކައެއް ނެތެވެ. ކަނޑުރާއި ޖެހެސައި ތަތްކަން ބާރުކަންގެން ތިބޭތަކީ ކުރުވާނެ ކަމެއް ނޫނެވެ.ޓިއާމުގައި ހުންނަ އިރު ކަމާއި ކަނޑު ޖެހެސައިގެން ތަތްކަންގެން ތިބޭތަކީ ތަކާރިފުކަމެވެ.ކަކުރާ ކަކޫ ތަތްކަންތަރައިގެން ތިބޭތަކީ މަސްތަރިރު ކަމެކެވެ. ފުންނާބާ ތަތްކަންތުރުތަކީ

(1) انظر: ((فتح الباري)): (2 / 344)، باب: ((يستقبل بأطراف رجليه القبلة))، أي: في السجود.

ބުރަ އުދަނގޫ ކަމެއްކަމެވެ. ދަރިކަލުންގެ ތެރޭގައި އެކަން ކުރުމަށް އަވަދިނުވާނެ ޒަމާނެއްވެ. ސަފު ހަމަ ކުރުމަކީ ކަސްދުގައި، ކާފިރުން، ކަލޭގެ ފުންނާބު އެއްވަރު ކުރުމުގެ މުހިންމުކަން ސަފު ތިބުން ، ސިލްސިލާ ،ފުރިބެލުން ، ހުސްތަންތަނެއް ނުލިބޭނެ ގޮތަށް ހުރުމެވެ.

އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރު رحمه الله تعالى - ވިދާޅުވިއެވެ[1]: ސަފުތައް ސީދާ ކުރުމުގެ މުރާދަކީ އިއްތިދާލުވުމާއި ކާރަން ތިބޭ އިރު އެއްވަރަށް ތިބުން ސީދާކަން ތިބުމެވެ. ނުވަތަ އޭގެ މުރާދަކީ ސަފުގައި ހުސްތަން ނުލިބޭނެ ގޮތަށް ތިބުމެވެ. އައްނުޢުމާނު ބުނު ބަޝީރު -رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ ޙަދީޘުން ދޭހަވާ ފަދައިން ، ސަފުތައް ސީދާކުރުމުގެ ފިޔަވަޅު ނަގައިދިނީ މިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. " ނަބިއްޔާ ﷺ ތިރިކޮށް ބަރިބަރިކޮށް އަޅުގަނޑު ފަދައިން ސަފުތަކުގައި އަރުވާލެއްވުން އެއްވަރު ކުރައްވައިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އަޅުގަނޑުމެން އެކަން ދަސްކޮށް ފަހަރު ފެއްޓި ކަމަށް ހިތުލާފި ފަދައިން ، އެއްދުވަހަކު އެކަލޭގެފާނު ބައްލަވައި ފެއްޓި އިރު މިހާރު އޭނާގެ ގާ މަތީ ދެރަނަށް ފައިގެން ހުރެބައި ފެނިވަޑައިގެންފިއެވެ. އެހިނދު ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ސަފުތައް އެއްވަރު ކުރާ ހުރިކަމެވެ. ނޫނީ الله ތިޔަބައިމީހުން ހިތްތައް ބައިބައި ކުރައްވާނެއެވެ. " - رواه الجماعة إلاَّ البخاري ، واللفظ لأَبي داود (رقم / 649) ސަފު އެއްވަރު ކުރުމާއި ހުސްތަން ނުލިބޭނެ ގޮތަށް ސަފު ހުރުމުގެ ކަންތައް އެ ޞަޙާބީ رضي الله عنه އަށް ވިސްނިވަޑައިގެންފައި ވަނީ މި ގޮތަށެވެ. އޭގެ ކުރިޔަށް ތަބާވި ތަފުސީލު ކުރުމެއް ނުނެވެ. ޖައްސައި ބާރުކުރުމެއް ވެސް ނުނެވެ.

އަލްބުޚާރީ رحمه الله تعالى އެކަލޭގެފާނުގެ ((صحيح)) ގައި ((باب إلزاق المنكب بالمنكب، والقدم بالقدم في الصف)) ގައި ވިދާޅުވެފައިވަނީ

(1) ((فتح الباري)): (2 / 242).

އައްނުޢުމާން ބުން ބަޝީރު ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑުން ނަމާދުގައި މީހަކު އޭނާގެ ފުންނާބު އޭނާގެ އެކުވެރިޔާގެ ފުންނާބާ ޖައްސައި ބޮޑުކަށްތަކާގެން ހުއްޓައި ދުށީމެވެ.

"

އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރު ވިދާޅުވިއެވެ.[1]: މި ބަސްފުޅުގެ މުރާދަކީ ސަފު ތެދަށް ހެދުމާއި ދެމީހުން ދެމެދުގައި ހުސްތަން ނުބައިއްލުވުން ބާރު ޖަހާ އިސްކަމެވެ.

انتهى.

އަލްބުޚާރީ- رحمه الله تعالى -ގެ ތަޢުލީޤާގައިވާ އައްނުޢުމާން ބުން ބަޝީރު- رضي الله عنه- ގެ ބަސްފުޅު އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރު ދާރަށް ވަޞްލުކުރައްވައިވާ ގޮތް ރިވާކުރެއްވި އަބޫ ދާވޫދު އާއި ((سنن)) ގެ ބަޔާން ނަންބަރު : (648) އާއި، އިބްނު ޚުޒައިމާ ގެ ((صحيح)) ގެ ބަޔާން ނަންބަރު :(160) އާއި ، އައްދާރަޤުޠުނީގެ ((سنن)) ގެ ބަޔާން ނަންބަރު : (1 / 282) މި ތިން ބަޔާންތަކެވެ. މި ތިން ބަޔާންގައި އައްނުޢުމާން ބުން ބަޝީރު ވިދާޅުވެފައިވަނީ " **فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يُلْزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صَاحِبِهِ وَرُكْبَتَهُ بِرُكْبَةِ صَاحِبِهِ وَكَعْبَهُ بِكَعْبِهِ** -انتهى لفظ أبي داود- މާނައީ : އެ މީހާ އޭނާގެ ކޮނޑު އޭނާގެ އެކުވެރިޔާގެ ކޮނޑާ، ކަކޫ އޭނާގެ އެކުވެރިޔާގެ ކަކުލާ ، ފުންނާބު އޭނާގެ އެކުވެރިޔާގެ ފުންނާބާ ތަތްކާގެން ހުއްޓައި އަޅުގަނޑުން ދުށީމެވެ. " ކަކުލާ ކަކޫ ޖެއްސައި ތަތްކާގެން ހުރުމަކީ ކަނޑައެޅިގެން ނުކުރެވޭ ކަމެކެވެ. މިއާގެ މުރާދަކީ ސަފުގައި ހުސްތަން ނުބައިއްލުވުން ޗޭރާ ސިފަކަން ސަފު ހުރުމަށް ބާރު އެޅުމެވެ.

އަދި ހައްޔާމީ رحمه الله تعالى ވިދާޅުވިއެވެ. އިބްނު ޢަބްބާސް رضي الله عنهما ރިވާކުރައްވައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. "**خِيَارُكُمْ أَلْيَنُكُمْ مَنَاكِبَ فِى الصَّلاَةِ** މާނައީ : ތިޔަބައިމީހުންގެ

---

(2) ((فتح الباري)): (2 / 247).

ތަޝައްހުދަށް އިށީނުމުގެ ތަރުތީބު މިހާރު ނަމާދުގައި ކާނު ކާނޭ ޖެއްސުމުގައި އިށީނު
މަޖުމައިތިރި ވިހާއެވެ. " - رواه أبو داود - އެކަން ވިދާޅުވިއެވެ. ޝައިޚު
ބުނު ޢަބްދާއިލާ މަޢުނާގެ ބޭނުމެއްކަމެވެ:

ޚައްޠާބީ މި ޙަދީޘާ ބެހޭގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ.[1] އޭގެ މާނައަކީ : ނަމާދުގައި
ހަމަހިމޭންކަމާއި ހިތްހަމަ ޖެހުމާ އެކު ހުރުމެވެ. އެއީ ޚުޝޫޢު ޚުޝޫޢަށް
އިސްބަރިގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި އެހާގެ ކާނޭ އެއްޗެހިތަކެއް ކާނޭގައި
ކާބައިގެން ވެސް ނުވާނެއެވެ. انتهى.

އޭގެ މާނައިގައި އަލްމަނާވީ رحمه الله تعالى ވިދާޅުވިއެވެ.[2] " އެހާގެ
ކާނޭ އެހާގެ އެއްޗެހިތަށް ކާނޭގައި ޖެއްސައިގެން ނުވާނެއެވެ.މި ކަން ވާން
ޖެހެނީ ސަލާމް ތަޝައްހުދަށް ވަންނަން އެދި މިހާރަށް ހުރަސްއައުމައި،ހުރެ ތަން އަޅާން
މަތާ ކުރާ ކަމަކަށެވެ." انتهى.

ނަމާދުގައި ތަވައްރުކުކުރުން އިހީނަށް ގޮތް ބޭނު ގޮތަށް އައިސްފަދައިވާ ޙަދީޘްގެ
ބަސްފުޅުތަކުގެ ތަފްސީރު ނިކަން ބަލައި ބަލާށެވެ! އަބޫ ޙުމައިދިއްސާޢިދީ رضي
الله عنه ގެ ޙަދީޘުން ރިވާވެގެންވާ ބަސްފުޅުގައި އޮތީ " **وَقَعَدَ عَلَى مقْعَدَتِهِ**
އެކަށީގެން ފެދުނު އިރީނުނު ވަގުތެއްގައި ތަށިގެންނެވީ ހިރީނު ވަގުތުގައިވެ.
"

މިއީ بعض ގެ ބަދަލުގައި كل ގެ ބޭނުމެއް ނެގިފައިވާ ބަސްފުޅުކަމެވެ. ފަހު
ހަމަ ކަނޑަވަރުން ތަވައްރުކުކުރުން އިހީނަށް އިތު ބޭނުމަށްގައި ދެ ފަހަރަށްދިއަބަ
ޖެހިސަލާމް ނިކަމެއްވެއެވެ. މި ކަމާ ބައެ އެހެން ރިވާޔަތުގައިވާ މި ކަން
އަނގައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި

((قعد على شِقِّه الأَيسر - ވާތް ފަރާތަށް އިރީނުމެވެއިގަތެވެ.))

(1) ((معالم السنن)) وعنه في: ((عون المعبود)): (2 / 369).

2 - ((فيض القدير)): (3 / 466).

((أَفضى بوركه اليسرى إلى الأَرض- އެކަށައަޅާފައިވާ ބިންމަތީގައި އެކަށައަޅާފައިވާގޮތް
ވާތް ފިޔަތިލަބޮށްގެ ބައްސަވައިގެން އިށީނދެ ވަޑައިގަތުމެވެ.))

((جلس على شقه الأَيسر متوركاً އެކަށައަޅާފައިވާ ވާތް ފިޔަތިލަބޮށްގެ
ބައްސަވައި ތަވައްރުކުކޮށް އިށީނދެ ވަޑައިގަތުމެވެ.))

އެހެންވީމާ " **وَقَعَدَ عَلَى مقْعَدَتِهِ** އެކަށައަޅާފައިވާ އިށީނދެ
ވަޑައިގަންނަވާގޮތަށް އިށީނދެ ވަޑައިގަތުމެވެ. " މި ބަސްފުޅުން ތަވައްރުކުގެ
ގޮތުގައި ދެ ފިޔަތިލަ ބައްސަވާ ގޮތް ކަނޑައެޅިފައިވާކަން ނުބެލެވޭނެއެވެ.
އެއީ ބޭނުން ވުޒޫ ކުރާން ކަމަކަށް ނުވާނީއެވެ. އަދި އެއީ ކުރާވާން ކަމަކަށް
ވެސް ނުވާނީއެވެ. ސަލާމް ދެއްވާ އިރު ސަލާމް ބުނުން ކުރާއިރު ބޭރުގެތިން ވެސް
ބުނެވޭނީ ހެދި މި ގޮތަށެވެ.

ނަމާދު ތެރޭ ފަހު ތަޝައްހުދުގައި އިށީންނަ ގޮތަކީ ބޭނުން ހުރިގޮތުން ބަޔަކަށް ބަލައި
ބެލުނެވެ! އިބްނު ޤުދާމާ رحمه الله تعالى ((އަލްމުޣްނީގެ 2 /
38)) ގައި ވިދާޅުވަނީ " ވަގުތު ފުރާ އިރު ފަހު ތަޝައްހުދުގައި ނަމާދު
ކުރާކަން ނުޖެހޭނެއެވެ. އެކަށައަޅާފައިވާ އެކަމުގައި ހުރުކާނުވެ ވަޑައިގަންނަވާ ކަން،
އެއްވެސް ބޭކަލެއްގެ އަރިހުން ނަޤުލު ވެގެނެއް ނުވެއެވެ. والله تعالى أَعلم
بأَحكامه.

* * *

2-ދަސްކޮށި ދަންގައި ވާ ވަކިގައި ދު އަށް ބޭއްވުން

ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަދީޘުން ސާބިތުވާ ގޮތުގައި ނަމާދުގައި، ފަތިސްގައި ރުކޫޢުން އިރު
،ކަނަހައްޓާ ބޭއްވާނީ ވަތްވަރިގައެވެ. މި ކަން ސަރަހު ބުނު ސައްޓުރެއް ސާބިތީ
رضي الله عنه ގެ އަނަސްގެ ހަދީޘްގައިވާ ބުޚާރީގެ (740) ވަނަ
ރިވާޔަތުގައި، އަލްމުވައްޠައިގެ (20/ 74 ތަމްހީދު) ރިވާޔަތުގައި، ވާއިލް
رضي الله عنه ގެ އަނަސްގެ ހަދީޘްގައިވާ ބުޚާރީ މުސްލިމުގެ (1/ 30)
ރިވާޔަތުގައި، އަސްޙާބުއްސުނަނުގެ ހަދީޘް ބައިހަޤީން ރިވާކުރައްވާފައިވާ
ރިވާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން، އައްސިންދީ[1] رحمه الله تعالى ގެ ((فتح الغفور))
ގައި ނަޤުލުކޮށްފައިވާ ރިވާޔަތްތަކުން ސާބިތުވެއެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު رحمه الله تعالى ((التمهيد)) ގެ (20 / 74)
ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: މި ބާބުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަޙާދީޘްތައް ތަފާތުވެފައިވާ
ތަންއް ނުފެނެއެވެ. އިބްނު ޢުމަރުގެ އަނަސްގެ ރިވާވެގެންވާ ބަސްތަކެއް
ފިޔަވައި އެހެން ސަޙާބީއަކާ މި ކަމުގައި ދެބަސްވާ ވަގުތެއްގައެއް ނުވެއެވެ.
އިބްނު ޢުމަރުގެ އަނަސްގެ ރިވާވެގެންވާ ގޮތުގައި އެކަކު ފަހުން ނަމާދު ކުރައްވާ
އިރު ހުރުމަތީ އަށްފަހު ދުޢާކޮށް ދައްވައިގެންނެވެ. އެކަމަކު އެހެނިހެން

[1] - އަވަހާރަވީ 1163ހ ގައި

ސަޙާބީންނާއި، ތާބިޢީންގެ ޖުމްހޫރުންނާއި، މުސްލިމުންގެ ގިނަ ފިޤުހު
އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ރަސޫލުﷲ ﷺ ނަމާދު ކުރައްވާ އިރު ހުންނެވީ
ވާތްއަތު މަތީގައި ކަނާތްއަތުގެ ބޮއްވަވައިގެންނެވެ. انتهى.

އައްތިރުމިޛީ ގެ ((تحفة)) ގެ (2 / 82) ގައްޔާއި، އަލްބަޣަވީ ((شرح السنة))
ގެ (3 / 32) ގައި ވިދާޅުވެފައިވޭ: ސަޙާބީންނާއި، ތާބިޢީންނާއި، އެއަށްފަހުގެ
ފަހުން ވަޑައިގެން އިލްމުވެރިން ޢަމަލު ކުރައްވައިފައި ވަނީ މި ގޮތަށެވެ. انتهى.

އަތް ދޫކޮށްލައިގެން ހުރުމުގެ މަސްއަލައިގައި ބަހެއް ވާރިދުވެފައެއް
ނުވެއެވެ. އެކަމަކު ދެބަސްވުން އޮތީ އަތް ބާއްވާނެ ތަނަކާ ބެހޭ ގޮތުންނެވެ. މި
ކަމުގައި ވާރިދު ވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކާއި ގޮތްތަކަށް ބަލާއިރު ފެންނަނީ

1- މޭގެ މަތީބައި (ނަހްރު) ގައި ބަހައްޓަން ބަސްފުޅުން : ﷲ ތަޢާލާގެ ބަސްފުޅު
﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَر﴾ ގެ ތަފްސީރުގައި އިބްނު ޢައްބާސް رضي الله عنهما
ގެ އަރިހުން އަލްބައިހަޤީ ((السنن الكبرى)) ގެ (2 / 31) ގައި ރިވާ
ކުރައްވާ ގޮތުގައްޔާއި، ގިނަ ތަފްސީރު ފޮތްތަކާއި ޙަދީޘް ފޮތްތަކުގައި، އޭގެ ތެރޭގައި
((الدرر المنثور)) ގެ (8 / 650 651) ހިމެނެއެވެ. ﴿وَانْحَرْ﴾ ގެ މުރާދަކީ
ނަމާދުގައި މޭމަތީގެ މަތިބައިން ތިރީގައި (ނަހްރުން ތިރީގައި) ވާތް މަތީ ކަނާއަތް
ބާއްވުމެވެ. والله تعالى أعلم.

އިބްނު ޖަރީރާއި، އިބްނު ކަޘީރު ވަނީ މި ބަސް ރަނގަޅުކަމަށް ވިދާޅުވެފައެވެ.

2- ކަށިގަނޑާ ބަނޑާ ދެމެދު (ބަޔަރުގަނޑު) ގައި : މިއީ ޝާފިޢީ رحمه الله تعالى
ގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ރައުޔެކެވެ. މިއީ ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ
މަޝްހޫރު ކަމެކެވެ. މިއީ ސުންނަތުގެ ނައްޞާ އެއްގޮތް ބަސްފުޅެކެވެ. ހަމައެ
މަޛްހަބުގެ އިމާމުންގެ ތެރެއިން އެއްބަސް ބަޔަކު މި ގޮތަށް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

އަދި! އިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله تعالى ގެ އަރިހުން ނަޤުލު

ރިވާޔަތްތަކެއްގައި މި ގޮތަށް އޮތް ކަމަށް ބުނެފައެވެ. އައްސިންދީ رحمه الله تعالى ((فتح الغفور))ގެ (ص66) ގައި މި ގޮތަށް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.ނަމަވެސް އިބްނުލް ޤައްޔިމް رحمه الله تعالى ((بدائع الفوائد)) ގެ (3 / 92) ގައި ވިދާޅުވަނީ، އަދި އަލްމުޖާހިދު رحمه الله تعالى ގެ ރިވާޔަތްތަކެއްގައި ވިދާޅުވެފައި ވަނީ: ކުޑަ ތަކްބީރުގެ ފުރުން ޖެހިގައި ކަމަށެވެ. މާ މަޖީގައި (ސަލާމު މަޖީގައި) ބޭއްވުން މަކުރޫހަ ވާނެއެވެ.އެހެނީ ނަބިއްޔާ ﷺ ((نَهَى عَنِ الْتَكْفِيْرِ މާނައީ: ސަލާމު މަޖީގައި އަތް ބޭއްވުން ރަސޫލާ ނަހީ ކުރެއްވިއެވެ.))انتهى. މި ޙަދީޘް އަޅުގަނޑެއްކަށް ނުފެނުނެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު رحمه الله تعالى ((التمهيد)) ގެ (20 / 79) ގައި ، މުޖާހިދު رحمه الله تعالى ގެ ރިވާޔަތަކުން އެކަން މަކުރޫހަ ވާނެ ކަން ނަގާފައި ކުރެއްވުމަށް ފަދަ ވިދާޅުވިއެވެ.އެކަން މަކުރޫހަ ކުރައްވާ ބޭކަލުންނަށް އެ ކަމުގައި ދަލީލެއް ނެތެވެ.އެހެނީ އަސްލުގައި ޝަރުޢު ކަމަކީ ހުއްދަ ކަމެކެވެ. اللهވެސް އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ވެސް އެކަން ނަހީ ކުރައްވައިފައެއް ނެތެވެ. އެހެން ކަމުން މަކުރޫހަ ކުރައްވާ ބޭކަލުންގެ ބަހުގައި މާނައެއް ނެތެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެކަން ހުއްދަ ކަމާ ބެހޭ ބަސްފުޅުތައްވެސް ރިވާވެގެން ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން ސާބިތު ބަހަކީ އަޅުގަނޑުމެން އިސްވެ ދެންނެވި ބަހެވެ. انتهى

އެ ކަމުގައި މަކުރޫހަ ކަމުގެ ނެތްކަން ހާމަކުރުމުގެ ގޮތުން ބުނުން އަސްލާވެގެން ވަނީ : އިބްރާހީމްގެ ކަންތައްތަކުގައި އަސްލު އޮންނާނީ ނައްސުގެ މަތީގައެވެ. ނައްސުން ވަނީ އެކަން ސާބިތުވެފައެވެ. އިސްޙާޤު ބުނު ރާހަވައިހި ޢަމަލު ކުރައްވައިފައި ވަނީ އެ ގޮތަށެވެ.އަލްމަރުވަޒީ ((المسائل)) ގެ (ص / 222)[1] ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. " އަހުރެމެންނާއެކު އިސްޙާޤު ވިތުރު ކުރައްވައިފައެވެ. ދެރުކޫޢުގައި އެކާ އަތްކުރު މަތްތަށް ނަގައިވެއެވެ.ރުކޫޢު ވިދާޅުވީ ތަކުބީރުގެ ކުރިންނެވެ. އެކާ

(1) بواسطة: ((صفة صلاة النَّبي ﷺ)) للأَلباني. حاشية: (ص / 116).

ޚާދުގައި ހުންނެވި އިރު ދެ އަތްޕުޅު ބާއްވަވައިފައި ވަނީ އުރަމަތިފުށު މަތީގައެވެ.
ނުވަތަ އުރަމަތިފުށުން ތިރިގައެވެ."

އައްސަޔިދު އިބްނުލްޤައްޔިމާއި[1] އައްސަޔިދު އައްޝައުކާނީ[2] - رحمهما الله تعالى- ޒިކުރު ކުރައްވާފައި ވަނީ މި ގޮތެވެ. އާދާ ވިދާޅުވިއެވެ: މި ބާބުގައި އިސްވެ ބުނެވުނު ވާއިލްގެ ޙަދީޘަށް ވުރެ ސައްޙަކަން ބޮޑު ޙަދީޘެއް ބަސްފުޅެއް ނެތެވެ. ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ ގެ ތަފްސީރާ ބެހޭ ގޮތުން ޙަދީޘްތަކާއި، އިބްނު އައްބާސްގެ ފަރާތުން ވިދާޅުވެފައިވާ ވިދާޅުވުމާ އެންމެ މުނާސަބު މި ގޮތެވެ. އެއީ ނަޙްރަކީ ނަޙްރާއި ސަދްރު މަތީގައި ވާތް މަތި ކަނާއަތް ބާއްވުމެވެ." انتهى.

މި ދާ ސަޙާބީންގެ ބަސްފުޅުގެ ސަނަދުގެ ސަޙީޙުކަން ނުހިފައިވެއެވެ. މިހެންވެ، ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ އަކީ ބާއްވާން ތަނަކާ ބެހޭ ގޮތުން އެއްކޮށް ވިދާޅުވެފައިވާ ތަން އަޅުގަނޑަކަށް ނުފެނުނެވެ. فالله أعلم.

- **ތަރީޖުމައް**

- ޤަބީޞާ ބުނު ހުލްބު އާނާގެ ބައްޕާފުޅު- رضي الله عنه -ގެ އަރިހުން ރިވާ ކުރެއްވި ޙަދީޘް : " އަހުރެން ރަސޫލުﷲ ﷺ ކަނާއަތްފުޅުގެ ވާތުގެ މަތީގައި ކަނާއަތްފުޅުގެ އަތްޕުޅު ބާއްވަވާފައި އޮއްވާ ދުށީމެވެ. "

رواه أَحمد: (5 / 226)، والترمذي: (2 / 32)، وابن ماجه: (1 / 226)، وابن أَبي شيبة: (1 / 390) ، والدارقطني: (1 / 258)، والبيهقي (2 / 29، 295) ، والبغوي في ((شرح السنة)): (3 / 31) وحسّنه الترمذي، وأَقره النووي في ((المجموع)): (3 / 312) وحسّنه لشواهده؛ لأَن في سنده: قبيصة، وهو إِن وثقه بعضهم لكن لم يرو عنه إِلاَّ: سماك بن حرب. وفي ((التقريب)) قال: مقبول

---

[1] - ((إعلام الموقعين)): (2 / 400).

[2] - (نيل الأَوطار)): (2 / 189).

ވާއިލު ބިން ޙުޖުރު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘް :

((އަހުރެން ، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ކަނާއަތްފުޅު އުނަގަނޑުގެ ވާތްފުޅު މަތީގައި ބޭއްވެވުމަށް ފަހު މޭފުޅުމަތީގައި ބޭއްވެވި ތަން ދުށީމެވެ. "

އިބްނު ޚުޒައިމާ އުނަގަނޑުގެ ((صحيح)): (1 / 243 رقم 479) ގައާއި އަލްބައިހަޤީ (2 / 30 31) ގައި މި ޙަދީޘް ދެ ގޮތަކަށް ރިވާކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. ފުރަތަމަ ގޮތުގެ ސިލްސިލާ ތެރޭގައި ވަނީ ސަޢީދުބްނުކަޢުބް ގެދުވެރިވެ ،ގެދު ކަނޑުމަކާ ތަޢުގެންނެވެ. ދެވަނަ ގޮތަށް މުއައްމަލު ބިން އިސްމާޢީލު ، އައްޘައުރީގެ ރިވާޔަތުން ، ޢާޞިމު ބިން ކުލައިބު އޭނާގެ ބައްޕާފުޅުގެ ރިވާޔަތުން ވާއިލުގެ އަރިހުންނެވެ. މުއައްމަލަކީ ހިފުޒުގެ އުނިކަމެއް ހުރި ބަލިކަމަކީ ބަލިކަމެވެ. މުސްނަދުގައި ވާ އަލްބާނީ ބަޔާންކުރުމުގައި ((الصدر- ވާ ކަރީގަނޑު)) އެއް ނޫނެވެ.انتهى

ޠާއޫސްގެ މުރުސަލު ރިވާޔަތުގައި އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ. " ރަސޫލުﷲ ﷺ ނަމާދުގައި ،ކަނާއަތްފުޅު ވާތްފުޅު މަތީގައި ބޭއްވެވުމަށްފަހު މޭފުޅު މައްޗަށް ގެންދެވިއެވެ."

رواه أَبو داود: (1 / 121 رقم 759)، وفي ((المراسيل)) له: (رقم 34)، وعند البيهقي في ((معرفة السنن)).

ޢަލީގެފާނު رضي الله عنه ވިދާޅުވިއެވެ.: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾: ގެ މާނައަކީ ކަނާއަތް ވާތުގެ އަތްދަނޑިގެ މެދުގައި ބޭއްވައި މޭމައްޗަށް ލުމެވެ. "

رواه البخاري في ((التاريخ الكبير)): (6 / 437)،وابن جرير في ((التفسير)): (11 / 325)، والدارقطني: (1 / 285) ، وابن أَبي شيبة. وعزاه في((الدرر المنثور)): (8 / 650)لآخرين منهم: البيهقي: (2 / 30).

އިބްނު ކަޘީރު އޭނާގެ ((تفسير)) ގެ (8 / 528) ގައި، މި އަޘަރު ގެންނެވުމަށް ފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. މި އަޘަރު ޞައްޙަ ވެގެން ނުވެއެވެ. އައްޝަޢުބީ ވެސް މި

ފަރައިން ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ.انتهى

3- އަންހެނުންނަށް ވާކަރުގަނޑު، ފިރިހެނުންނަށް ފޫޓުން ތިރި : މި ކަމުގައި ބަސްހުރީ މަޒްހަބުގައި ދެބަސް ވުޖޫދު ނުވެއެވެ. އެ މަޒްހަބު ބުނާ ގޮތުގައި ދެ ބައިވިހުން ވެސް އަޅު ބާއްވާނީ ފޫޓުން ތިރިގައެވެ. އެ ގޮތް އަންހެނުންނަށް ނިވާކަން ބޭނުންވާނީއެވެ. ފިރިހެނުންނަށް ބަލައި އިރު އެ ގޮތް الله ގެ ބަސްތަރުގައި އަރުބަވިރުކަން ބޭނުންވާނީއެވެ.

4- ވާ ކަރުގަނޑު ތުނބުގައި: *އަލްޙާފިޡު އިބްނު ހަޖަރު* رحمه الله تعالى ވާއިދުގެ ބަރުޖަތު ((الفتح)) ގެ (2 / 262) އިސްލާމީ ކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. (އަލްބައްޒާރު ވިދާޅުވޭ " ވާ ކަރުގަނޑު ތުނބުގައެވެ." انتهى.

5- ވާކަރުގަނޑުން ތިރި ފޫޓުން މަތި :މިއީ މާލިކީ މަޒްހަބާއި ، ޝާފިޢީ މަޒްހަބާއި، ހަންބަލީ މަޒްހަބުގެ ރިވާޔަތެކެވެ. އެ އިމާމުންގެ އަރިހުން އައްޝައުކާނީ ((نيل الأوطار))ގެ (2 / 189) ގައި މި ގޮތަށް ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. ޝާފިޢީ މަޒްހަބުގައި އަލްއިމާމު އައްނަވަވީ ބުރަ ކުރައްވާފައިވާނީ މި ގޮތެވެ. ((المجموع))ގެ (3 / 313) ގައި ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. " ސަޙީޙު ބުނު ޖުބައިރާއި ދާވޫދު ވިދާޅުވެފައި ވާނީ މި ގޮތަށެވެ. " انتهى.

6- ފޫޓުން މަތީގައި : މިއީ އަލްއިމާމު އަބޫބަކުރު رحمه الله تعالى ގެ ރިވާޔަތެކެވެ. އިބްނުލް ޤައްޔިމު -رحمه الله تعالى- އޭނާގެ ފޮތް ((بدائع الفوائد)) (3 / 91)ގައި ވިދާޅުވިއެވެ. " ބާއްވާނީ ތަނާ ދެދު ރައްޔު ތަފާތެވެ. އޭނާގެ އަރިހުން އައިސްފައި ވެއެވެ: ފޫޓުން މަތީގައެވެ. އަދި އޭނާގެ އަރިހުން އައިސްފައި ވެއެވެ. ފޫޓުން ތިރީގައެވެ. އަދު ޖާބިރުގެ އަރިހުން އައިސްފައި ވެއެވެ.އަހުރެން ނަމާދު ކުރާ އިރު އަޅު ބާއްވާނީ ތިނގާ ބޭރުގޮތުން އަށްމަދާ ސުވާލު ކުރީމެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ.ފޫޓުން މަތީގައެވެ.ނުވަތަ ތިރީގައެވެ. އެކަކާގެ ފޮނުގެ އަރިހުގައި އެއީ ތިނގަވަސްކަން އަޅު ކަމުނުވެ. ފޫޓުން މަތީގައި ވިޔަސް، ފޫޓުން ތިރީގައި ވިޔަސް

ވަޢިދަކަމުގެ.انتهى. ((المغني)) ގައި (1 / 514   515) ވެސް އާއި މި ގޮތަށެވެ.

އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު رحمه الله تعالى ((التمهيد)) ގެ (20 / 75)ގައި ވިދާޅުވިއެވެ."އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ: ދުރުން މަޖިލީހެއް. އެއީ ސަލާމް ބިން ޢުބައިދުގެ ބަސްފުޅެވެ. އަޙްމަދު ބިން ޙަންބަލް ވިދާޅުވިއެވެ. ދުރުން ތިބިގައި މިޤަސް މަސްއަލައެއް ނެތެވެ."انتهى. ސަޢީދުގެ އަރިހުން އަލްބައިހަޤީ (2 / 31) ގައި، މި އަޘަރު ރިވާ ކުރައްވާފައި ވަނީ ސަޢީދު ސަޢީދު ޙަސަންގެ ފަރާތުންނެވެ. އެ ރިވާޔަތް އަބޫސުފިޔާނެ ވަނީ އަލީގެ ފަރާތުން رضي الله عنه ގެ އަރިހުންނެވެ. އިބްނު ޢަބްދުއްސަލާމު ޢަރަފާގެ ބަޔާނުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައެވެ." ވިދާޅުވިއެވެ. ޢަލީ - رضي الله عنه ކަނޑައަޅުއްވުން ވާޖިބުގެ ކުރަހުގައި ގައި ހިފްޖުވައިގެން ފުރުފުރުން މަޖިލީގައި ބާއްވަވައިގެން ހުންނަވިތަން އަހުރުން ދުރިހުމެވެ." رواه البيهقي: (2 / 130) وحسّنه وعلقه البخاري مختصراً، مجزوماً به (1 / 301). އިބްނު ޙަޖަރު - رحمه الله تعالى- ފުރުން މަޖިލީގައި ބާއްވާ ވަހަކަ އަޙްމަދު - رحمه الله تعالى- ގެ އަރިހުން ނަޤުލު ކުރައްވައިފައިވާ ފަހަރު ދަރިވަރު ދެއްކެވުމުގެ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. ވާއިލު ބުނު ޙުޖުރުގެ އަރިހުން ރިވާ ވެގެންވެއެވެ : ނަބިއްޔާ ﷺ ނަމާދުކުރުމަށް ކުރައްވަން ހުންނަވި އިރު އެކަނބުލޭގެ ދެ އަތްޕުޅު ފުރުމަށް މަޖިލީގައި ބާއްވަވައިފައި ވެއެވެ." މި ޙަސަނުކުރުން ފުރުކަމަށް މި އެންގެނީ އެކަނބުލޭގެން އަތްޕުޅު ބާއްވާ ބޭސްތަކު މަޖިލީގައި ކަމެވެ. والله أَعلم.

7-**ދުރުން ޖެހި** : މިއީ ބަނަދީ މަޤުރަޙުގައި ޤިރިޔާންޓެގެ ބާޒަތެވެ.އިބްނުލް ހުމާމު ((فتح القدير)) ގެ (1 / 249   250)ގައި، އަދި އައްސިންދީ ((فتح الغفور)) ގެ (ص / 61   64)ގައި ވިދާޅުވެފައިވަނީ މި ގޮތަށެވެ. އެއީ އައްޝާފިޢީގެ ވެސް ރައުޔުކަމެވެ. ((تحفة الأَحوذي)) ގެ (2 / 83) ގައި ، އަދި

އިބްނުލް ޤައްޔިމް((البدائع)) ގައި ނަޤުލު ކުރައްވައިފައިވާ ފަދައިން އެއީ އަޙްމަދުގެ ވެސް ރައުޔުތަކުގެ ތެރެއިން ރައުޔެއްކަމެވެ.އެއީ ((الإنصاف)) ގެ (2 / 46) ގައި ވާ ފަދައިން ޙަންބަލީ މަޛްހަބެވެ. އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު ((التمهيد)) ގެ (20 / 75)ގައި ވިދާޅުވިއެވެ " އަލްއަޘްރަމު ވިދާޅުވިއެވެ: އަބޫ ޢަބްދިﷲއާއި އިސްނާދުގެ ބަސްފުޅަކީ : ފޫޅުން ތިރިއެވެ. ޢަލީގެ ބަސްފުޅާއި، އަބޫ ހުރައިރާގެ ބަސްފުޅާއި އަނަސްގެ އަދިހުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެކަމަކު އެޙަދީޘްގެ އަދިހުން މި ބަސް ސާބިތުނުވެއެވެ. އެއީ އަޅު މިޞްރަތުގެ ބަހެވެ. انتهى. އަޅު މިޞްރަތުގެ ބަސް ރިވާކުރެއްވި އިބްނު އަބީ ޝައިބާ(1 / 390 391)އާއި، އަލްބައިހަޤީ (2 / 31)[1] ކިބައިންނެވެ. އަނަސްގެ އަޘަރު ރިވާކުރެއްވި އިބްނު އަބީ ޝައިބާ (1 / 390) އާއި، ((الآثار)) ގެ (ص / 25)ގައި މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަނެވެ.

ދަލީލުތަކެއް

ޢަލީގެފާނު رضي الله عنه ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. " إنَّ مِنْ السُّنَّةِ فِي الصَّلَاةِ وَضْعُ الْأَكُفِّ عَلَى الْأَكُفِّ تَحْتَ السُّرَّةِ ހަމަކަށަވަރުން ނަމާދުގައި ސުންނަތުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ، ފޫޅުން ތިރީގައި، އަތްތިލަ މަތީ އަތްތިލަ ބޭއްވުމެވެ.))

رواه أَحمد: (1 / 110)، وأَبو داود: (1 / 480)، وابن أَبي شيبة: (1 / 391)، والدارقطني: (1 / 286)، وابن عبد البر في ((التمهيد)): (20 / 77)، والبيهقي في ((معرفة السنن والآثار))، وساقه المجد في ((المنتقى)): (2 / 188 مع النيل).

މި ޙަދީޘްގެ ހުރިހާ ސަނަދުތަކެއް ވެސް ޟަޢީފު ވަނީ ޢަބްދުއްރަޙްމާން ބިން އިސްޙާޤު ވާސިޠީގެ ސަބަބުންނެވެ. އެޙަދީޘް އިއްތިފާޤުން ޟަޢީފުކުރައްވާ ގޮތުގައި އެއީ ނަވަވީ ޙަދީޘެކެވެ. ((نصب الراية)) ގެ (1 / 314) ގައި

(1) ((فتح الغفور)): الملحق: (ص / 65).

އައްނަވަވީ رحمه الله تعالى ގެ އަރިހުން ނަޤުލުކޮށްފައިވާ ފަދައިންނެވެ. އޭގައި އަލްބައިހަޤީ ވިދާޅުވިއެވެ." އޭގެ ސަނަދު ސާބިތެއް ނޫނެވެ. އެ ޙަދީޘް ވަނީ ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން އިސްޙާޤުލް ވާސިޠީން ރިވާކުރި ވެފައެވެ. އެ ވަނީ ދުރުކޮށްލެވިފައެވެ." އަލްޢައްލާމާ އަލްޢައިނީ އަލްޙަނަފީ رحمه الله تعالى – ((عمدة القاري)) ގެ (5 / 279) ގައި ވިދާޅުވިއެވެ، (މިއީ ޢަލީ ބިން އަބީ ޠާލިބުގެ ބަސްފުޅެކެވެ. މި ބަސްފުޅު ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ނިސްބަތްކޮށް ކިޔުން ސައްޙަ ވެގެން ނުވެއެވެ. "

· **އަބޫ ހުރައިރާގެފާނު** **رضي الله عنه** ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ((وَضْعُ الْكَفِّ عَلَى الْكَفِّ فِى الصَّلاَةِ تَحْتَ السُّرَّةِ من السنة ނަމާދުގައި ފުޅުން ތިރީގައި އަތްމަތި މަތީ އަތްމަތި ބާއްވުމަކީ ސުންނަތުގެ ތެރޭގައިވާ ކަމެކެވެ.))

رواه أَبو داود: (1 / 481)، وابن حزم معلقاً: (4 / 157). މި ރިވާޔަތުގައި ވެސް ކިޔުން ނަންގަނޑުވުން އަބްދުއްރަޙްމާނު ބިން އިސްޙާޤުލްވާސިޠީ ހިމެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެއީ އެންމެ ބާކުޅަނގެ އިއްތިފާޤުން ސަޢީފު ބާކުޅެކެވެ.

އަނަސްގެފާނު **رضي الله عنه** ގެ އަރިހުން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ((من أخلاق النبيين وضع اليمين على الشمال في الصلاة ނަމާދުގައި ވާތް މަތީ ކަނާއަތް ބާއްވުމަކީ ނަބިއްޔުންގެ ހުލުޤުތަކުގެ ތެރެއިން ވާ ކަމެކެވެ)). ذكره ابن حزم معلقاً في ((المحلى)): (4 / 157) ولم يوجد له إِسناد، كما في ((تحفة الأَحوذي)): (2 / 88)، وانظر: ((فتح الغفور)): (ص 57 66).

ސަވާލު : އައްޝައިޚު ޤާސިމު ބިން ޤުޠުލޫބުޣާ (އަވަހާރަވީ 879ހ) - رحمه الله تعالى ((تخريج أَحاديث الاختيار شرح المختار)) ގައި އެކަން ބަޔާންކޮށް ކުރައްވައި ((مصنف ابن أَبي شيبة))ގައިވާ ވާއިލް ބިން ޙުޖުރު -

رضي الله عنه - ގެ ރިވާޔަތެވެ. އޭގެ އިބާރާތަކީ ((رأيت النَّبيَّ ﷺ وضع يمينه على شماله في الصلاة تحت السرة ރަސޫލާ ﷺ ނަމާދުކުރުމުގައި ކަނާއަތްފުޅު ވާތްފުޅު މަތީގައި ބޮޑުފުޅުން ތިރީގައި ބާއްވަވާފައިވާ ތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ. "))

އެކަމަކު އައްސިންދީގެ ((فتح الغفور))ގެ (ص 35 48) ގައި ކުރައްވާފައިވާ ތަޚްރީޖު ބަލާކަމުގައި ((تحت السرة ބުޑުން ތިރީގައި)) މި ތަންކޮޅެއް ނެތެވެ. އައްޝައިޚު ޤާސިމްގެ ކުރިން ބަޔަކީ މަޚްޠޫޠާގެ އިތުރުން ފުރިން އެބާކުރުންގެ މަޚްޠޫޠާގައި މި ތަންކޮޅު ގެންނަވައިފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ކިޔެއް ގެއްލެވެ! އިބްނު އަމީރުލް ޙާއްޖު (އަވަހާރަވީ 879 ހ. ގައި) ، ((شرح مُنْيَة المصلي))ގައި ވިދާޅުވެފައި ވަނީ " ސުންނަތުން ސާބިތުވެފައިވަނީ ވާތްމަތީ ކަނާއަތް ބޭއްވުމެވެ. އިސްވެ ބުނެވުނު ވާއިލްގެ ހަދީޘް ނޫން އެހެން އެއްވެސް ހަދީޘެއްގައި ހުރިގޮތުގެ ވަކި ތަނެއްގައި ބާއްވަން ޖެހޭ ތަން ޙައްޤަން ކުރެވިފައެއް ނުވެއެވެ." انتهى

ހަމަ އެ ފަދައިން އިބްނު ނުޖައިމް (އަވަހާރަވީ 970 ހ ގައި) ((البحر الرائق)) ގެ (1 / 303) ގައި ވިދާޅުވަނީ އޭގެ މުރާދަކީ ((صدره އޭނާގެ މެދަށްކޮޅެވެ.)) އެ ބާކުރުން ވާއިލްގެ ހަދީޘްގައި ((تحت السرة ބުޑުން ތިރި)) ގެންނަވައިފައެއް ނެތެވެ.

8- **އަބޫ ދާއޫދުގައިވާ ހަދީޘް:** މިއީ އަލްއިމާމު މާލިކު رحمه الله تعالى ބަޔާން ބަންދަން ވިދާޅުވާ ސަހްލް ހިކާފަން މާލިކު މަޚްޠޫޠާގައި މަޢްލޫމް ވެގެންވާ ގޮތެވެ.

މިއީ((التمهيد)) ގެ (20 / 76) ގައި ވާ ގޮތުން އިބްނު ޢަބްދުލްބައްރު އަލްމަސަރުން ބަޝަރާއި، އައްނަފްޒީގެ އަޚިރުން ރިވާޔަތްކުރާ ގޮތެވެ. އެ ގޮތުގައި ވިދާޅުވިއެވެ." މިއީ ދޮޅަސްވަން އޮތް ކަމެއް ނޫނެވެ. އެ ގޮތް

ހާމަކުރުމަކީ މަކްރޫހަ ކަމެކެވެ. އިމާމު މާލިކު އަތްޕުޅު އުފުލައި ބަންދުކުރެއްވުމަކީ ވަނީ ކަނާތް ބަނޑުން ވާޖިބު ކަމެއް ނޫންކަން މިސްކީނުންނަން ދެއްކުމަށް ބަޔާންވެ......

އެހެން ހުރި ފިޤުހުފަރެވެ. ސުންނަތުގައި ބުއްދިކަމަކަށް ވާނީ އެހެން ބަޔާން ފަރުމާންވެ. ޤައުލުގެ އެކަމާ ހިޔާލާ ފަރުމާ ބުއްދިކަމަކަށް ނުވާނެއެވެ. ޝާފިޢީގެ

އެއްވެސް ބަޔާންފުޅެއްގެ ކަރަހިން ސާބިތުވެފައި ނުވާ ކަމެއް ސުންނަތެއްކަމަށް ނުވާނެއެވެ. " انتهى

މާލިކީ މަޛްހަބުގެ އިމާމު ފަރިން ކަނާތް ބަނޑުމަތީ އަތް ބާއްވާފައިވާ ހުރިން ސުންނަތުގައި ފަރުމާވާ ކަމެއް ދެއްކޭނެ އެއްވެސް ވަރަން ދިނަ ވާހަކައެއް

ދެއްކެވިކަމުގައި ފަހެވެ. އެދި އެކަމާ ދެއްކިކަން ފާސް ދެއްކެވިއެވެ. އަދި ހަދީޘްތަކުގައި ނަމާދުގައި ބަނޑުމަތީގައި އަތް ބެއްލެވުމުގެ ދެއްކެވިފައިވާ

ވާހަކައަކީ ބަލައި އިރު، އެ ބަސްމަތިގައި ބުއްދިކަމެއް ނަމާދުގައި، ސުންނަތެއް ގޮތުގައި ކަނާތް ބަރަން އެކަން އަޅާނެއެވެ.

މިހެން، އައްސިނދީ - رحمه الله تعالى ((فتح الغفور)) ގެ (ص / 60)ގައި ފާހަގަކުރައްވާފައެވެ. " ކަނާތް ބަނޑުގެ ނަމާދުގައި ކަނާތް ބަނޑުމަތީ އަތް ހުރުމާ ބޭނުންކުރެވޭ ގޮތަކަށް ސާބިތު ހަދީޘެއް ދެއްކޭނެ އެކައްޗެއް ފާސް އެއިސްތިހާރު ނުވެއެވެ."انتهى

9- ކަނާތް ބަނޑުމައި ކަނާތް ނުބަނޑު އަތް ބުރުގައި ފަރިކަން ހުރުމުގައި އިސްތިރާޙު ލިބިގެން ވުން : މިއީ މާލިކީންގެ މަޛްހަބެވެ. އަދި ބޭނުންވެއެވެ: ކަނާތް ބަނޑުމަތީ ހާއްސަކޮށް ސުންނަތެއް ނަމާދުގައި އޮތް ރުކުސާއްސަކަށް.އިސްތިރާޙު ލިބިގެންވާ ކަން ނަފުލު ފަދަން ވަނީ އަލްއިމާމް މާލިކުގެ ހަދީޘެއް ރިވާޔަތްތަކުން ނުވެއެވެ.

انظر: ((التمهيد)): (2 / 75)، و((نيل الأوطار)): (2 / 186)

10- ފުރުން މަތިގައްޔާއި، ފުރު މަތިގައްޔާއި ، ފުރުން ދިރިގައި ކަނާތް ބަނޑުގައި އިސްތިރާޙު ލިބިގެން ވުން : މިއީ އަލްއިމާމު އަޙްމަދު رحمه الله تعالى ގެ

ހަތަރު ރަކުޢަތެވެ. މި ބަސްފުޅު ނަޤްލުވެފައި ((المغني)) ގެ (1 / 515) އާއި ((الإنصاف))ގެ (2 / 46) ގައި އެބަސްފުޅު ވެއެވެ.

((نيل الأوطار)) ގެ (2 / 189) ގައިވާ ފަދައިން އިބްނުލް މުންޛިރު رحمه الله تعالى ވިދާޅުވިއެވެ . " އެކަމުގައި އިޚްތިލާފު ދިމިގެންވާ ކަމާ ބެހޭ ގޮތުން ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން އެއްވެސް ބަސްފުޅެއް ސާބިތުވެފައެއް ނުވެއެވެ." انتهى . އިބްނު ޤާސިމުގެ ((حاشية الروض)) ގެ (2 / 21) ގައި ، އިބްނުލް ޤައްޔިމު رحمه الله تعالى ވިދާޅުވެފައި ވަނީ މި ގޮތަށް ކަމަށް ވިދާޅު ވެފައި ވެއެވެ. އޭނާ އެ ނިސްބަތްކޮށް ކުރައްވަނީ މާލިކު رحمه الله تعالى އަށެވެ.

އައްތިރުމިޛީ رحمه الله تعالى އުކަށާގާނުގެ ((سنن)) ގެ (2 / 82 تحفة) ގައި ވާއިދުގެ ޒަރީއް ގެންނެވުމަށް ފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. " ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންނާއި، ތާބިޢީންނާއި، އެބޭކަލުންގެ ފަހުން ވަޑައިގެން ބޭކަލުން ޢަމަލު ކުރައްވާފައި ވަނީ މި ގޮތަށެވެ. އެބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ނަމާދުގައި ފިޔަވަޅާ އެންމެ ކަސަރުއަށް އެންމެ ވާތް ހަވީގައި ބައިތުވުމެވެ. ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ދުވާލު ތިރީގައި އަތް ބައިތުވުމެވެ. އަދި ބައެއް ބޭކަލުންގެ ރައުޔަކީ ދުވާލު ހަވީގައި ބައިތުވުމެވެ. މިއީ އުކާޅުގައި ތަނަވަސްކަން އޮތް ކަމެކެވެ. " انتهى

މިއީ ބަފާތު ދިހަ ރަކުޢަތެވެ. ފުރަތަމަ ރަކުޢަތާއި ތިންވަނަ ރަކުޢަތް އަންހެނުންގެ ބައްދުގައި އޮތް ގޮތެވެ. ހަވަނަ ރަކުޢަތް ދެވަނަ ރަކުޢަތާ ޖުމްލަ ކުރެވިދާނެއެވެ. އަދި ހަތަރުވަނަ ރަކުޢަތާއި ފަސްވަނަ ރަކުޢަތް ހަވަނަ ރަކުޢަތާ ޖުމްލަ ކުރެވިދާނެއެވެ. އަދި ނުވަވަނަ ރަކުޢަތް އަށްވަނަ ރަކުޢަތާ ޖުމްލަ ކުރެވިދާނެއެވެ. އެހެން ކަމުން މި ކަމުގައި އޮޅި ތިން ރަކުޢަތެވެ. އެއީ

1- **ބާ މަތި** : ކާގައި މާދިރާއި، މާގެ ތިރިއާއި، ފޫރުން މަތި ހިމެނެއެވެ.

2- **ފޫރުން ތިރި**

3- **އިޢްތިރާޟު ލިބިގެންވާ ގޮތްތަކެއް** : އޭގައި ތަފާތު ގޮތްތަކެއް ހިމެނެއެވެ.

ނަމޫނާ: އިސްވެ ބަޔާން ކުރެވުނު ފާހަކަތަކުން އެނގެނީ ((على الصدر މާކަނިގަނޑު މަތި))) ނޫން ތަނެއް ގައި ބަޔާން ބަހައްޓާ ބެހޭ ގޮތުން مرفوع حديث އެއް ވާރިދު ވެފައި ނުވާ ކަމެވެ. މި ކަމުގައި ((الصدر މާ ކަނިގަނޑު)) ސަރަޙައްދުގެ ކޮންމެ ހިސާބެއްގައި ބަޔާން ބަހައްޓައިލެވިދާނެއެވެ. އުރަމަތީގައާއި ނުވަތަ އުރަމަތީން ތިރީގައިވެސް ބަޔާން ބަހައްޓައިލެވިދާނެއެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުތަކުގައި ((الصدر))ގެ ވަކި ހިސާބެއް ކަނޑައަޅުއްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. އިބްނު ޤުދާމާ رحمه الله تعالى ތަރުޖަމާގެ ގޮތުގައި ގެންނެވި އަޘަރަކީ رحمه الله تعالى ޢަލީ ކުރެއްވި ވާއިލު رضي الله عنه- ގެ ރިވާޔަތް ނަސްރަޔަކީ ބަލާނެވެ.އެ ރިވާޔަތުގައި " وضعهما فوق السرة علي صدره އެކަލޭގެ ފާނުގެ ދެ އަތްޕުޅު ފުޅުފުޅުން މަތީގައި އެކަލޭގެ ފާނުގެ މޭފުޅު މަތީގައި ބާއްވަވައެވެ.)) އައިސްފައި ވެއެވެ.

﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ ގައި އައިސްފައިވާ ((النحر)) ގެ ތަފްސީރުގައި އިބްނު ޢައްބާސް رضي الله عنه- ގެ އަޘަރަކީ ސާބިތު އަޘަރެއް ނޫނެވެ . ((على النحر މާ ކަނިގަނޑުން މަތީގައި)) ނުވަތަ ((الترقوتين ދެކޮޅަށް ކަނިގަނޑު މަތީގައި)) ބާއްވާ ބާރުގެ ތިން އެއްވެސް مرفوع ބަސްފުޅެއް އަސްލުގައި އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ.

އެހެންކަމުން ތިންބައިގެ ތިރީގައި މާ ކަނިގަނޑުން މަތީގައި އަތް ބާއްވުމަކީ ސުންނަތުގައި ވެސް ، އަޘަރުއްގައި ވެސް، އަދި އިޖްމާޢު ކުރެވޭ ބަހެއްގައި ވެސް އައިސްފައިވާ ފާހަކައެއް ނޫނެވެ.އެއީ ސުންނަތަށް ޚިލާފު ކުރުމުގައި ހައްދުފަހަނައަޅައި ދިޔުމުގެ ޚިލާފުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެކެވެ. އެއީ މާމަތީގައި އަތް ބާއްވުމަށް ބޭނާ ބަސް ފުޅުގައިވާ މިންވަރު ފަހަނާ ދިޔުމެވެ. ފުޅުން ތިރީގައި ބާއްވާ ބާރު ބަސްފުޅަކަށް ޚިލާފު ކުރުމުގައި ހައްދު ފަހަނައައި

ގޮސް ދަރުބަނދުމަތީގައި ބާއްވާ ތަން ފެސް ދެނެއެވެ. މި ދުބައިލިހުން ފެސް ސުވަނަތަން ޔަމަތު ކުރުމުގައި އެ ވަނީ ((ތަން)) ކަމަށްސަރިތައިދޭއެވެ. الله تعالى ވަޙީ ކުރައްވަނީ ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلاَلاً فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ﴾ -يس: 8- މާނައީ : ހަމަކަށަވަރުން، ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެއުރެންގެ ކަނދުރާތަކުގައި ކަސްތަވުތަކް ޖެއްސީމުއެވެ. ދެން، އެ ކަސްތަވުތައް ދަތްދޮށިތަކާ ހަމައަށް ހުންނައުރަށްދެވެ. ދެން، އެއުރެން ވަނީ ބޯތަށް އުފުލިގެންނެވެ."

އަލްޤުރްޠުބީ رحمه الله تعالى ގެ ތަފްސީރުގެ (15 / 8) ގައި ވިދާޅުވިއެވެ: " އިބްނުعبدالله ބުނު ޢަބްދާ ކިތާ ކުރެއްވިއެވެ. ޔަޙްޔާ ބުނު އަބީ ޖާބިރު عليه السلام އެބައިލިހުންނަން އިލްމާރު (ބޯތައް އުފުލިގެން ހުންނަ ގޮތް) ދަމްކަވަން ވެގެން އެކަށްވާގާތުގެ ދި އަޅުގަނޑު ތުނބުޅިފުޅު ތިރީގައި ބޭއްވަވާ ތަޖްކޮށް ތަމްވައިފައި އިސްތަރިޔާއު އުފުއްލައި ތަމްވިއެވެ.އައްނުރާސް ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ މި ކަމާ ބޮޑު ގޮތެން ވާރިދު ވެފައިވާ އެސްމު ފަރުކަން ބޯޖު ބަސްތުގެވެ.މިއީ އަރުއަސްމަތީ ވިދާޅުވެފައިވާ ވާހަކަތަކުން ނޭގިފައިވާ ބަޔާނެވެ."انتهى. މާތް الله އަޅުގަނޑުމެންނާއި ތިޔަބައިލިހުން އަބާރުގެ އަށްފު ފުރިންގެ ޙާލުން ރައްކާތެރި ކުރައްވާށިއެވެ! ސުވަނަތުގައި ހިފެހެއްޓުން ލާޒިމުވެގެންވާ ކަމަށް ބުނެ އަކަމަށް ވަޙީއްޔަތް ކުރަމެވެ.

* * *

3- ސަޖިދައިގައި ރިސާބަން ފުރަ ބޭގަން ހަރިގަނޑު ފުޅުދާއި ދަމައިލުން

ދުކޮޅުގަޔާއި ސަޖިދައިގައި މައިކަރި ސިދާކޮށް ބޮޑަށް ބެހެއްޓުމަކީ ނަބިއްޔާ ﷺ

ގެ ހަދީޘްގައިވާ ކަމެކެވެ.

ސަޖިދަގައި އާގެ އިމާދު : ސަޖިދަގައި ހަތް ގުނަން ބިންމަތީގައި ޖެހެއްޓަން ޖެހޭހަތް ތަކެތި ހަރިގަނޑު ގޮތުގައި ދެކަކޫއާއި، ދެއަތްތިލައާއި، ޒިނދަކުރުމެވެ. އެއީ ދެ ފައިފަހަރާއި ދެ ފައިތިލަވިލާ ދެކަކޫއާއި، ބައްޓާއި ދެ ފައިފަހަރާ ދެކަކޫއާ، ކޮނޑު ހާއްޕާއި ދެފަރާތުގައިވާ ހިއްސާބައި ، އަތްތިލަ ގޮތުގެ ގޮތަށް ބުރަމާއި، ބިންމަތީގައި ދެ އަތްތިލަ ނުވަތަ ކުރުވުމެވެ.

ނަބިއްޔާ ﷺ ސަޖިދަގައި ގޮތުގެން ވަރުވެވަރުގައި ކުރުމާ ބިންމަތީ އާތީގެ މަސްގަނޑު ތަފާތުގެން އަނގަތޯރަން ސަޖިދަގައި ނުވެނަން އަމުރު ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތަން ނިކަން ބަލައިބަލާށެވެ!

އަނަސް رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތް ރަތާ ކުރެއްވިގެން ވެއެވެ. ރަސޫލުالله ﷺ ވަޙީމް ކުރެއްވިއެވެ " اعْتَدِلُوا فِى السُّجُودِ ، وَلاَ يَبْسُطَنَّ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ ސަޖިދަ ކުރުމުގައި މިއަޅައިލުމުގެ ހަރިމައް ގޮތުގައި ބިޔަތަކާ ސީދާ ކުރާށެވެ! އަދި މިއަޅައިލުމުގެ ބިރުއިން ހަމަ އަޅުވާލާސް ކުރާ އާތީގެ މަސްގަނޑު ބިންމަތީ ތަފާތު ގޮތަން، އާއްޅަގެ ގޮތް އަތްތިލަ ތަފާތު ނުދަވާ ހުރިކަމެވެ! " - رواه البخاري في ((صحيحه)): (2 / 302 فتح)، والنسائي في ((سننه)): (1109).

އަޅުވާލާނެގެ އަރިހުން މި އަނގަނަ އިބްނުއުމަން ވެސް ވާރިދުވެފައި ވެއެވެ. " اعْتَدِلُوا فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَلَا يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ بِسَاطَ الْكَلْبِ މިއަޅައިލުމުން ބުޚާރީ ސަޖިދަގައި ގޮތުގައި ބިޔަން ސީދާ ވާށެވެ! ކުއްތާ ބިންމަތީގައި އަތްތިލަ އިރު ތަފާތު ގޮތަން، މިއަޅައިލުމުގެ ބިރުއިން ހަމަ އަޅުވާލާސް އާއްޅަގެ ގޮ އަތްތިލަ ތަފާތު ނުދާށެވެ! " رواه البخاري: (822)، والنسائي: (1027) وغيرهما.

އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރު - رحمه الله تعالى - ވިދާޅުވިއެވެ[1]: ((اعتدلوا))

އެބަހީ: ތިޔަބައިމީހުން ހަނިކަނޭ ފެތުރުމާއި ތަމައިލުމުގައި މެދުމިން ވާށެވެ! انتهى

އެހެން ކަމުން ޝައިޚު އިބްނު ދަޤީޤުލް ޢީދު رحمه الله تعالى ގެ ވާހަކަ ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. މި ބަސްފުޅުން ސަޖިދަ ކުރުމުގައި ހަނިކަނޭ ފެތުރުމާއި، ތަމައިލުމާއި، ގިނަކުރުން ނަހީ ކުރައްވާފައިވާ ކަން އެނގެއެވެ. އެކަންކަމުގައި ދެ އަތްތިލަ ގާއްބަވަގެންއް ނުވެއެވެ.

މައިމޫނާގެފާނު رضي الله عنها ގެ ބަޔާންވެ ސާބިތުވާ ޙަދީޘުގައި " أَن النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا سَجَدَ جَافَى يَدَيْهِ حَتَّى لَوْ أَنَّ بَهْمَةً أَرَادَتْ أَنْ تَمُرَّ تَحْتَ يَدَيْهِ مَرَّتْ މާނައީ : ނަބިއްޔާ ﷺ ސަޖިދަ ކުރައްވާ އިރު އެކަށީގެންވާ ގޮތަށް ދެއަތްފުޅު އަރިކަށިފުޅާ ދުރު ކުރައްވައެވެ. ހަމަކަހަވަރުން ޖަނަވާރެއް އެ ދެ އަތްފުޅު ދަށުން ދާން ބޭނުން ވެއްޖެ ނަމަ ދެވޭ ވަރުވާނެއެވެ." أَخرجه مسلم وأَصحاب السنن، ولفظه عند النسائي: *(1108)*.

އެހެންކަމުން ސަޖިދައިގައި ހަނިކަނޭ ފެތުރުމާއި، ތަމައިލުމުގައި މެދުމިނަށް ވެތި އިތުރު ކުރުމަކީ މި މަސްލަ ތަކުން އަޅުކުރުމުގައި ޢާދަ މެދުމިންވެ ދޭ އިހުސާން ބޭރުވެވޭވެ. މި ކުރުން އަދާ ކުރާ އިރު اللهގެ އަމުރާ ޙައްޤާ ވެރި ތަސްލީމްވާގެ سبحانه وتعالى ގެ ބަސްފުޅުމަގައި ފުރިހަމަކަން ނިކަމެތިވެ، މަޑުމަތިވެ ކިޔަމަންތެރިވަން ޖެހެނެއެވެ. އެހެނީ އަޅާ ޙައްޤާ ވެރިކަސްލީމްވާގެއާ އެއްގެ ކުއްތަންވެގެންވާން ވަޑައިވެ. ސަޖިދައިގައި ޙަނިކަ ވަޑައިވެ. މިކަންވެ، ސަޖިދައިގައި ދެވާ ކުރުން ގިނަކުރުމަން އަންގަވައިދީ ވެއެވެ. އެއީ ދެވާ އިޖާބަ ކުރެއްވުން ތަންކެވެ. އެހެންކަމުން، މި ކުރުން އަދާކުރަން ޖެހެނީ ނަބަވީ ހަމަޔާ އެއްގޮތަން މެދުމިން ވަރުގައެވެ. އެއްވެސް ހިނގާލުމެއް ނެތިއެވެ. މި ކަމުގައި

---

(1) ((فتح الباري)): (2 / 352).

އަދި ގޮތްތަށް އުފައްދައި ހައްދުފަހަނަޅައި ގޮސްގެން ނުވާނެއެވެ. ބަނޑާއި ފަޔަމަސްގަނޑު، އަދި ފަޔަމަސްގަނޑާއި ދުފައިދަނޑު ފުއްބައި ބާރުކޮށްގެން ، ކަންނޮޅިކަމާއެކު ބިންމަތީގައި ދު އަޅާ ފުޅުބައިގެން އޮންނަ ތިރަކަށް ވެގެން ނުވާނެއެވެ.މިއީ ނަހީ ކުރައްވައިފައިވާ ކަންތައްތަކެކެވެ.

((صحيح البخاري))ގެ (1 / 247) ގައި ((كتاب الوضوء)) ގައި ރިވާ ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އިބްނު ޢުމަރު رضي الله عنه ވާސިޢު ބުނު ހިއްބާނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. " لَعَلَّكَ مِنَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ عَلَى أَوْرَاكِهِمْ ، قَالَ قُلْتُ : لاَ أَدْرِى وَاللَّهِ قَالَ يَعْنِى الَّذِى يَسْجُدُ وَلاَ يَرْتَفِعُ عَنِ الأَرْضِ يَسْجُدُ وَهُوَ لاَصِقٌ بِالأَرْضِ މާނައީ : ތިބާއަކީ އުބައިދީނުގެ އޮނަގަނޑު މަތީގައި ނަމާދު ކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިންވާ މީހެއް ބާވައެވެ! ވިދާޅުވިއެވެ: އަޅުގަނޑު ނުންނިވީމެވެ. މާތް الله ގަންދީ ދަންނަވަމެވެ. އަޅުގަނޑަކަށް ނޭނގެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. އެބަހީ ސަޖިދަ ދަށާ އިރު ބިންމަތިން ހަރުގަނޑު އުފުލައި ނުލައި ސަޖިދަ ކުރުމެވެ. ބިންމަތީގައި ތަޅުވެގެން އޮވެ ސަޖިދަ ކުރުމެވެ. "

ސުންނަތް ގޮތަށް ހައްދު ފަހަނަޅައި ނުދިއުމެވެ. މުސްތިހުން ހަމަޖު ކުރުމުންދަނީ މި ގޮތަށެވެ.والحمد لله ربِّ العالمين. ހައްދުފަހަނަޅައި ދިއުމުގައި ތަހްކަރުރި ވާނެވެ! ހައްދުފަހަނަޅައި ދިއުމުން ސުންނަތަށް ހަމަޖު ކުރުމުގައި އިތުރު ވަނީ ހެދިގަތުމެވެ.

* * *

4- އިސްތިރާޙު ކުރުން

އަދި ބަރަކާތްތެރިކަމުގެ ތެރޭގައި: ދެ ސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިށީނުމާ އިށީނުން އިރު ސަވާރުކަމް އިނގިލިން އިސްތިރާޙް ކޮށްގެން އިށީނުން ވެއްޖެމި ކަމަށް ދެ ކަމަކުން ދަލީލު ދައްކާއެވެ.

ފުރަތަމަ ދަލީލު : ނަމާދުގައި އިށީނުމަ އިރު ސަވާރުކަމް އިނގިލި ބަރަކާތް ކުރުމަކީ ޘާބިތު ޙަދީޘެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ޙައްޤެއް . މިއީ ވާއިލާގެ ، އިބްނު ޢުމަރާގެ، އިބްނު ޒުބައިރު - رضي الله عنهم ފަދަ ޞަޙާބީންގެ އަރިހުން ވާރިދު ވެފައިވާ ޙަދީޘްތަކެވެ.

ނަމަވެސް އެއީ އައްތަޙިއްޔާތުގައި އިށީނަ އިށުމަށް ޚާއްޞަ ވެފައިވާ ކަމެއްކަން ދެނެގަނެވޭ. އެއީ ކަމުން ޙުކުމްކުރުން ޢާއްމު ކަމެއް ޚާއްޞަ ކުރެވޭ ބަޔާނެއް ނެތް ދެނެގަނެވޭ. އަލްޙާފިޒް އިބްނު ޙަޖަރު رحمه الله تعالى އިބްނު ރުޝައިދު رحمه الله تعالى ގެ އަރިހުން ނަޤުލު ކުރެއްވިއެވެ.[1] "ނަމާދުގައި އިށީނުމުގެ ވާހަކަ ޙުކުމްތަކުގެ، ތަފްޞީލު ނޭނގިއްޖެ ނަމަ ، އެއީ އައްތަޙިއްޔާތު ކިޔާއިރު އިށީނުމެވެ."

انتهى.

ސުންނަތުގެ ތަޢާރުފުން ފެންނަ މި ކަމާ ބެހޭ މިސާލުތަކުގެ ތެރޭގައި :އައްނަސާއީ رحمه الله تعالى -[2] ގެ ބަސްފުޅު : (باب موضع اليدين عند الجلوس للتشهد الأَول) ގައި ވާއިލު رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުގެ ވެއްޖެމި ރިވާޔަތުގައި ސާފުކޮށްދެން އެއީ ((الجلوس للتشهد އައްތަޙިއްޔާތުގެ އިށީނުން)) ކަމެއް ޚާއްޞަވެއް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު އެ ބަސްފުޅުން އެއީ " الجلوس بين السجدتين- ދެ ސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިށީނުން" ކަމެއް ދޮގުކޮށް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު އަލްބައިހަޤީ رحمه الله تعالى ގެ ތަރުޖަމާއިން އެ

(1) ((فتح الباري)): (2 / 362): باب من لم ير التشهد الأَول واجباً.

(2) ((السنن الكبرى)): (رقم / 746)، و((الصغرى)): (رقم / 1158).

ބަސްފުޅު އިޝާރަތް ކުރަނީ ހަމަ އެކަނި އައްތަޙިއްޔާތުގެ ތެ އިރިސްދުވަން ކަން އެނގެއެވެ. ފަހު އޭނާ ވިދާޅުވިއެވެ. " މިއީ ތެ އައްތަޙިއްޔާތުގައި ހިމެނޭ ތެ އަޅުގެ ސުންނަތެވެ. މި ކަމުގެ ހެއްކަކަށް ޢަބްދުﷲ ބުން ޒުބައިރު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ ބަސްފުޅު ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا جَلَسَ فِى ثِنْتَيْنِ أَوْ فِى أَرْبَعٍ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ ، ثُمَّ أَشَارَ بِإِصْبَعِهِ ރަސޫލުﷲ صلى الله عليه وسلم- ދެވަނަ ރަކްޢަތުގައި ނުވަތަ ހަތަރުވަނަ ރަކްޢަތުގައި އިށީނދެ ވަޑައިގެންނެވި ނަމަ ދެ ކަކޫފުޅު މަތީގައި ދެ އަތްފުޅު ބާއްވަވައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިފުޅުން އިޝާރަތް ކުރެއްވިއެވެ." ((السنن الكبرى)): (2 / 132).

ދެވަނަ ދަލީލު: ވާއިލު ބުން ޙުޖްރު رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތް : މި ރިވާޔަތް ތަފާތު ޢިބާރާތްތަކުން ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ "رمقت النَّبِي ﷺ فرفع يديه في الصلاة حين كَبَّرَ، ثم حين كَبَّر رفع يديه، ثم إذا قال: سمع الله لمن حمده ، ورفع. قال: ثم جلس فافترش رجله اليسرى ثم وضع يده اليسرى على ركبته اليسرى، وذراعه اليمنى على فخذه اليمنى، ثم أَشار بسبابته އަހުރެން ކަށި ޖަހައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ދިމާއަށް ބަލަން ހުރީމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ނަމާދަށް ތަކްބީރު ކިޔުއްވި ހިނދު ދެ އަތްފުޅު އުފުއްލެވިއެވެ. ދެން ތަކްބީރު ކިޔުއްވި އިރު ދެ އަތްފުޅު އުފުއްލެވިއެވެ. ދެން سمع الله لمن حمده ކިޔުއްވި ހިނދު އުފުއްލެވިއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އިށީނދެ ވަޑައިގެން އިރު ވާތު ފައިންފުޅު މަތީގައި އިފްތިރާޝްކޮށް އިށީނދެ ވަޑައިގެންނެވެ. ދެން ވާތްފުޅު ވާތު ކަކޫފުޅު މަތީގައި ބާއްވަވައިފިއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ވާތު އަތްދަނޑިފުޅު ކަނާތު ފާކަޅުވާ މަސްފުޅު މަތީގައި ބޭއްވެވިއެވެ. ދެން ޝަހާދަތް އިނގިލިފުޅުން އިޝާރަތް ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބޮޑުވާ އިނގިލިފުޅު މެދުއިނގިލިފުޅު

މަތީގައި ބާއްވައި އުފުއްލައި ތެއްވިއްވެ.އެހެން އިނގިލިފުޅުގަތް ވަނީ މުތަކައިގަތްވެ.ދެން ސަޖިދަ ކުރެއްވިއްވެ.ހަށް، އެކަށޭގޮތުގެ ދެ އަތްޕުޅު އޮތީ އެކަށޭގޮތުގެ ދެ ކަނާއަތްޕުޅުގައި އެއް ހަމައަށް ގެއްވެ." - رواه عبد الرزاق في ((المصنف)): (2 / 68) ، وعنه أَحمد: (4 / 317)، والطبراني في ((المعجم الكبير)): (22 / 33).

އިބްނުލް ޤައްޔިމް - رحمه الله تعالى ވާއިލް رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުގެ އިބާރަތް ގެންނަވައިފައިވާ ގޮތަށް ބަލައި، މި ޙަދީޘްގައި ބަޔާން ވެދެނީ، ދެ ސަޖިދަ މެދުގައި ރަސޫލާ ﷺ އިންނެވީ އިޝާރަތް ކުރައްވައިގެން ކަމަށް ބުނެއެވެ. މިއީ ޤަބޫލު ކުރެވޭނެ ވާހަކައެއް ނޫނެވެ. އެކަހާރާގެ އޮރައިގެ ގަޅީން މި ފުރަ ވާހަކައެއް ނުވާނެއެވެ.އެކަހާރާގެ ގެންނަވައިފައިވާ ރިވާޔަތެއް އިބާރާތެވެ.އަހަރ ފަހު ވިދާޅުވިއެވެ.[1] " ވާއިލް ބުނު ބްރާހު ވިދާޅުވި މި ގޮތަށެވެ." މިއީން މިކަމުގައި އެކަހާރާގެ ހަތްމުރުގައި ނުތަނަވަސްކަމެއް ވާ ކަން ޤަބޫލެއް. މިއީއެވެ، އެކަހާރާގެ އިބާރަތުގައި (الجلوس الأَول للتشهد އައްތަޙިއްޔާތުގެ ފުރަތަމަ އިނުމުން) ކަމަށް އިޝާރަތް ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. އެގޮތުން އައްތަޙިއްޔާތުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަރަކާތް ބަޔާން ކުރައްވަމުން ވާއިލްގެ ރިވާޔަތް ގެންނަވައިއެވެ. އަދި ވިދާޅުވިއެވެ. " މިއީ ސުންނަތުގައި އޮތް ގޮތެވެ." ދެ ސަޖިދަ މެދުގައި އިނގިލި ހަރަކާތް ކުރުން އިބްނުލް ޤައްޔިމް ނިސްބަތް ކުރައްވާ ބައެއް ކިޔަމުންދާކަމެވެ.

ވާއިލް - رضي الله عنه ގެ ރިވާޔަތުގެ ހަމަ އެކަނި އިބާރަތެއް އެ ސިފަ ނަމަވެސް ނަބިއްޔާ ﷺ ނަމާދު ކުރެއްވި ގޮތް ސިފަކުރި ތަފްސީލުގައި އިތުރުވެރިންގެ ރިވާޔަތް ތަފާތެއް ނުވާނެތެވެ. ހަމަކަށް ދެ ސަޖިދަ މެދުގައި ޝަހާދަތް އިނގިލިން އިޝާރަތް ކުރުން ޙަދީޘްގެ ޝާއްޒު ރިވާޔަތެއް ވެސް ނުވެނެއެވެ. ހަމަކަށް

[1] ((زاد المعاد)): (1 / 238، 242).

ޢިލްމު ވެރިން މި ގޮތަށް ވިދާޅުވުމުގައި ވާދަ ވެސް ކުރައްވާނެތެވެ.ނަމަވެސް އެއިން ކަމެއް ހިނގައިފައެއް ނުވެއެވެ..

ސަލަފުންގެ އެއްވެސް ޢިލްމު ވެރިއަކު ދެ ސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިޝާރަތް ކުރުން ޝަރުޢުވެގެންވާ ކަމަށް ވިދާޅުވެފައެއް ނުވެއެވެ.އަދި އެއްގޮތަށް އެއްވެސް ތަރުޖަމާއެއް ވެސް ލިޔުއްވިފައެއް ނުވެއެވެ. މުސްލިމުންނަށް ވާޖިބު ވެގެން ހައިސްފައި ވަނީ ދެ ސަޖިދަ ދެމެދުގައި އިޝާރަތް ނުކުރުމާއި، ހިނގައިދި ބަރަކާތް ނުކުރުމެވެ. އެއީ އެ ކަމުގައި ހުރި ސަލަފީކަމުންނެވެ. ނުވަތަ ބިދުޢަތުން ދުރަވާ ގޮތް ހިފުން ވުމުންނެވެ.

އާދެ ސަލަފުކަން: އަލްބައިހަޤީ رحمه الله تعالى އެކަމަށް އިޝާރަތް ކުރައްވައި ((السنن الكبرى))ގެ *(2 / 131)* ގައި(باب ما رُوي في تحليق الوسطى بالإبهام) ގައި ވާއިލު رضي الله عنه ގެ ޙަދީޘް ގެންނެވުމަށް ފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. " އަޅުގަނޑުމެން އިޚްތިޔާރު ކުރަނީ ، އިބްނު ޢުމަރުގެ އަރިހުން އަޅުގަނޑުމެން ރިވާ ކުރި ޙަދީޘާއި، އިބްނު އައްޒުބައިރުގެ އަރިހުން އަޅުގަނޑުމެން ރިވާ ކުރި ޙަދީޘެވެ. އެ ދެ ޙަދީޘްގެ ޚަބަރުގެ ސާބިތުކަމާއި، ސަނަދުގެ ބާރު ގަދަކަމާ ހެދިއެވެ.އަދި މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ޘިޤާތުންގެ މަޤާމާއި، އެ ޘިޤާތުންގެ މާތްކަން ޢާޞިމުގެ ބިން ކުލައިބަށް ވުރެ ބޮޑަ ވެގެންވާތީއެވެ. وبالله التوفيق " انتهى.

އިބްނު ޢައްލާން ((شرح الأذكار)) ގެ *(1 / 255)* ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. " ފެންނަ ފެންނުގައި ((بيمينه)) މި ލަފްޒަކީ ކޮޅު އިތުރު ކުރައްވައިފައިވާ ލަފްޒެކެވެ.އެހެނީ އަސްލު ގައި މި ލަފްޒެއް ނެތެވެ. ".

އައްޝައިޚް އިބްނު ބާޒުއި އަލްބާނީ[1] ތަޙްޤީޤު ކުރައްވައި ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި، އާސިމުގެ އަރިހުން އައްޘައުރީގެ ބިޝްރުބްނުލްމުފައްޟަލް

(1) ((تمام المنة)): (1 / 214 - 217)، ((السلسلة الصحيحة)): (5 / 308 - 314 عند الحديثين: (رقم 2247 / 2248).

ގެންނަވައިދެއްވާ ސިފައަކީ އައްޝާފިޢީގެ އަރިހުން ޢަބްދުއްރަޙްމާނު ހުކާރީ ޢަލީކަން ގެންނަވައިދެއްވާ ސިފައެއްކަމަށް. އައްޝާފިޢީގެ އަރިހުގައި ހުރުއްވި މުޙައްމަދު ބިން ޙަސަނުގެ ފިޤުހާއި މި ބަރިޔާގެ ބަޔާން ހުރުއްވި އިރު ސަޖިދަވައިގެ ވާހަކައެއް ނުގެންނަވައެވެ. މުޙައްމަދުގެ ތަޢުލީމް ހަމަގައިވާ ޢަބްދުالله ބިންގު ވަޙީދު ވިދާޅުވިއެވެ. މި ބަރިޔާގެ ނިމުމުގައި ކަލް((ثم سجد. . އަހަރެ ހުރެ ސަޖިދަ ކުރައްވިއެވެ.)) އަދި ޢަބްދުއްރަޙްމާނު رحمه الله تعالى ގެ ވަރުގައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ސިފައަކީ ރިވާޔަތް ބުނާގޮތުގައި އިސްތިޤާމަތު ފުރަތަމަ އައްޓަރީއްޔާއާއި ދެވަނަ އައްޓަރީއްޔާގައި އޮންނަ ކަމެކެވެ.

ބަޔާން: ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަދީޘާއި ހަމައެކަނި ދެ އައްޓަރީއްޔާގައި ސަވާލުތަށް އިންތިޤާމު އިސްތިޤާމަތު ހުރުން ކަން އެނގޭ އިރު ، އަދި ވާއިލް رضي الله عنه ގެ ބަރިޔާގެ އެތަށް ރިވާޔަތްތަކެއް ހުރި އިރު، އާސިމުގެ ރިބައިން، އައްޝާފިޢީގެ ރިބައިން، ޢަބްދުއްރަޙްމާނުގެ ރިވާޔަތް އެއްފަހަރު ހުރަސް ވަނީ ޖެހިފައެވެ. މި ކަމުގައި އަހުރެމުން ބެލޭ : އެ ރިވާޔަތުގައި އައިސްފައިވާ ((ثم - ދެން)) ގެ މާނައަކީ ((واو އަދި)) އެވެ. އެއިން ތަރުތީބު ލާޒިމެއް ނުކުރެއެވެ. މިހެ ޢަރަބި ބަހުގައި އޮތް ކަމެކެވެ. އިބްނު ހިޝާމު [1] އާއި ޢަރަބި ބަހުގެ ޤަވާޢިދުގެ އެ ފަދަ އިލްމުވެރިން رحمهم الله تعالى މި ބާވަތް ވަނީ ވިދާޅުވެފައެވެ.މިހެ((أُصول الفقه)) އާއި ((مصطلح الحديث)) ގެ ފޮތްތަކުން ވެސް އެނގޭ ކަމެކެވެ. انظر : ((فتح المغيث)) للسخاوي: (3 / 196- 198) وغيره.

މި ބާވަތް ބެލުމުން އެނގޭނީ : ޢަރަބި ފުރާނަގައި ((ثم- ދެން)) އަ ދެވުމުގައި ވަކިތަކެއް ހަމަވާން ޖެހޭކަން ދޭހަ ނުވާ ބާވަތް ވެސް އައިސްފައި އެބަ ހުރި ކަމެވެ.ޢިލްމުން ދެވަނައަށް އޮންނަ ކޮޅި އަންނާނީ ފުރަތަމަ އެއީގެ ފަހުން ކަމެއް

(3) - ((مغني اللبيب عن كتب الأعاريب)): (ص / 158- 161).

ޤަރާރުވެ ނުވާނެއެވެ. އަދި ކިޔުއްވާށެވެ؟ ފަހުން ކަލަން ވެސް ވިދާޅުވެއެވެ.[1]

ނަބިއްޔާ ﷺ ނަމާދުކުރެއްވުމުގެ ކުރިއަށް ގޮސް ބޭނުންކުރެއްވުން ވާއިލް ބިން ޙުޖުރު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތުގައި ދަންނަވާފައިވެ : އަ ރިވާޔަތުގެ އައިސްފައި ވަނީ އެއް އިބާރާތަކުން ނޫނެވެ. ތަފާތު ކުރެއްވުން ފާރިތުވެފައިވެއެވެ. ތަފާތު ކުރެއްވުން ތަރުތީބު ކުރެވިފައިވެއެވެ. ބައެއް ރިވާޔަތްތަކުގައި ދިގުކޮށް، އަނެއް ބައި ރިވާޔަތްތަކުގައި ކުރުކޮށް އައިސްފައި ވެއެވެ. އެއީ ރިވާޔަތްކުރުގެ ޢިބާރާތް އެއްގޮތް ކުރުގެ ތަފާތު ބަޔާނެއް ބާއިކޮށް، ބާރުކުރުގެ ދިއުގަނޑުގެ ވެރިކަމުގެ ހިނގައިފައިވާ ކަމެކެވެ.

އަދި ކިޔުއްވާށެވެ؟ އަލްޤާޟީ އިބްނު ބާޒު رحمه الله تعالى ނަބިއްޔާ ﷺ ނަމާދުކުރެއްވުން ކުރުއްވި ގޮތް ބަޔާންކުރެއްވުން އައިސްފައިވާ ރިވާޔަތްތަކާ ގުޅޭ ވިދާޅުވަނީ " އިތުރުވެރިން އެއްބަސްވެ ވަޒީފާގައިވާ ސުންނަތްތަކެއް އެއް ބާރުތަކުން ފެންނާނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ކަލަކު އެ ސުންނަތްތައް ޤަވާއިދުވެފައިވަނީ ތަފާތު ބައިތަކުންނެވެ. " انتهى.

މިހެންވެ، ރިވާޔާ ބާރު އިތުރު ވެރިން މުސްލިމުންނަކަށް ނޫ ނަޞީޙަތެއް " ރިވާޔާއް ފެނިއްޖެ ނަމަ އެ ރިވާޔާއް ވާރިދުވެފައިވާ ތަފާތު ގޮތްތައް ޤަބޫލުކޮށް، އޭގެ ސާބިތު މަތިންތައް އެއް މަތިނަކަން ހަދައި، އޭގެ ކޮންމެ ޙަޤީޤަތެއްގެ ތަފާތު ބައިތަކަކުން، ސިފައިކުރުން ޙަޤީޤަތެއް ސަލާމަތްކަމަކުން ގެންނާށެވެ!

އެކަމުގެ އެންމެ ބޮޑު މަޤްޞަދަކީ: ނަމާދުގެ ރުކުންތަކުގެ ތެރެއިން ރުކުނެއްގެ ހައިއަތް ސިފަކަން ދިނުމެވެ. މިސާލަކަން ދެއްކު ސިފަކަން ދިނުން، ނަމަވެ ސުޖޫދު

---

(2) - ((دراسات لأُسلوب القرآن الكريم)) للشيخ محمد عبد الخالق عظيمة – رحمه الله تعالى -: (1 / 2 / 116- 119) وذكر خمس عشرة آية فيها: ((الترتيب الذكري)) فرحمه الله رحمة واسعة آمين. – منها آية الرعد: ﴿اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ [2] فذكر أن: ((ثم)) فيها للترتيب الذكري؛ لأَن استواء الله – سبحانه – على عرشه قبل رفع السموات والأَرض . . .إلخ. وفي هذا نظر لما ذكره شيخ الإِسلام ابن تيمية في: ((بيان تلبيس الجهمية)) (1 / 565) وابن القيم كما في: ((مختصر الصواعق: 308)) وقد نبهني على ذلك بعض الفضلاء – أثابهم الله -. وانظر: ((مقدمة تفسير ابن جرير)) – رحمه الله تعالى -: (1 / 12). وخزانة الأَدب)): (11 / 37 – 38).

ސިފަކޮށް ދިނުން، ނުވަތަ އެއް ސިފައެއްގެ ތަންތަން ބުނެދިނުމެވެ.މިސާލަކަށް ދެއަތް އުފުލުން

މިގެ މާނައަކީ ކޮންމެ އިބާރަތެއްގައިވާ ބުނުން ތަރުތީބު ކުރުމުގެ ޝަރުޠެވެ. އެހެނީ އެއީ ވާރުތަވުމުން އަންނަ މަޖުބޫރުކަމެކެވެ.އާދޭ ތެރޭގައި އާދަން އަރަބިފަހިވާ ބަސްދުރުއަރުއްޖާގެ ރިވާޔަތް ވެއެވެ. އޭގައި ދި ކަލާމް ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.

ފުރަތަމަ ކަމަކީ : އެއީ ނަމާދުގެ ތިން ތަޙިއްޔާތުގެ ސިފަ އެކަށި ހިމެނޭ ބަދަލުތައް ކަމެވެ. އެއީ

1- **އަތް އުފުލަންވީ ތަންތަން**

2- **އިށީންނުމުގެ ސިފަ (ކަސްރަޢެއިދިގެން ނަމާ)**

3- **ސަލާމްދިނުމުގެ ސިފަ**

ދެވަނަ ކަމަކީ : މި ބަޔަށްވީގައި އައިސްފައިވާ އަދަދު((ثم - ދެން)) ގެ މުރާދަކީ ބުނުމީ ތަރުތީބެއް ނޫނެވެ. އެކަމަކު އެއީ ބަޔާނީ ތަރުތީބެކެވެ.އެއަށް އިޝާރާތް ކޮށް ވެސް ދިނެވެ. އެއީ ތަޙިއްޔާތުގެ ތަރުތީބު ވެސް ބުނެފައެވެ. އެހެނީ އެ ސިޔާގުގައި ނަން ނުގެނޫ ބަސްތަކާއި، ކަންތައްތަކުއް ފައެވެ.މިސާލަކަށް" ފުރަތަމަ ސަލާމު"އިގެ ވާހަކަ . އެހެންވީމާ މި ސިޔާގެ ބޭނުމަކީ މުޠުލަޤު ގޮތަކަށް ސަލާމު ސިފަ ކުރުމެވެ . އެހެނީ އެއީ ފުރަތަމަ ސަލާމު ކަމުގައި ވިޔަސް ދެވަނަ ސަލާމު ކަމުގައި ވިޔަސް، އެއީ އެއްގޮތަކަށް ކުރާނެ ކަންތައްތަކެކެވެ. މިއީ ސާފުކޮށް ފެންނަން އޮތް ގޮތެވެ. والحمد لله رب العالمين.

މިއިން އެނގޭނީ އެއް ރިވާޔަތް އަނެއް ރިވާޔަތާ ގުޅުވައި އިރު ،ބަހުގެ އަގުތަކާއި އަދުތަކުގެ މާނަތައް ދެނެގަތުމުގެ މުހިއްމު ކަމެވެ.انظر أمثلة لهذا في: *((الإحكام))* لابن دقيق العيد: *(1 / 388، 410- 411)* و*(2 / 267، 272، 327)*

* * *

5- ((عجن)) ގެ ޞިފަ

عجنއަކީ : ނަމާދު ކުރާ މީހާ އެއް ރަކުޢަތުން އަނެއް ރަކުޢަތަށް ތެދުވާ އިރު ފުށްގަނޑު މޮޑޭ މީހަކު ހުންނަ ގޮތަށް ހުރުމެވެ. އެއީ ތެދުވާ އިރު ދެ އަތްތިލައިގެ ބަނޑުފުށުން ބާރުލައިގެން ފުށްގަނޑު މޮޑޭ މީހަކު މޮޑެން ހުންނަ ގޮތަށް ތެދުވުމެވެ. މިއީ އިބްނު ޞަލާޙު رحمه الله تعالى ވިދާޅުވާ ފަދައިން ޝަރްޙުލްވަސީޠާ ސުންނަތް ގޮތެއް ނޫނެވެ. މި ގޮތަށް ހަދީޘް ޙުކުމުން ދުވަސްވީ މީހާ ތެދުވުމަށް ވާގި ހޯދުމަށް ބަލައި ގަތްބޫދު ވެގެންނެވެ. ޢަރަބި ބަހުގައި ދެ ގޮތަކަށް عجن ކިޔައެވެ. އެއްގޮތަކީ އިސްވެ ބުނެވުނު ގޮތެވެ. ދެވަނަ ގޮތަކީ އަތްތިލަ ބިންމަތީ ފަތްތަކައިލުމެވެ. މިއީ ފުށްގަނޑު މޮޑޭ އިރު އަންހެނުންގެ ބާވަތެވެ.

ނުކުޅެދުންތެރި ބާވަތްތަކުގެ ކުރާ ޢަމަލުތަކާއި، އަންހެނުން ކުރާ ކަމާ އެއްގޮތްވާ ކަންތައްތައް ޙަދީޘްގެ އަދުލުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނުނީ ކޮންއިރަކު އެއްޗެވެ؟ބަހެއް މިހެން ބުނާ ގޮތުގައި ((الزاء)) އާއި ((النون)) އަކުރު އެކުލެވުމުގައި ވަރަށް ގާތެވެ. މިސާލަށް عاجز ، عاجن އަށް ފެނޭތީ ނޫން ބާވަތެވެ! އެކަމަކު މި ކަމާ ބެހޭ ޙަދީޘް ޞަޙީޙު ޙަދީޘެކެވެ. އެހެން ކަމުން، އެއީ

ބުއްޖަހައް ނޫނެވެ. ގޮތަށް ބަރަދުލުކުރުން އޮތަށް ސައްޙަ އަސަރެއް ކުރިން ކުއްޗާލައިގައި ފުރަނީ ވަރުގަދަ ބުއްޖަހައިކަވެ. އަދުގަނޑު ވާނީ ވަކި ފޮތެއްގައި ((كيفية النهوض في الصلاة/ وضعف حديث العجن)) މި ނަން ބަޔާންކޮށްދީފައެވެ.

* * *

6- ޢަބްދުالله ބިން ޒުބައިރުގެ ރިވާޔަތް ޢަމަލު ކުރުމުގައި ފިޔަވަ އަދު ޒޮތައް

ޢަބްދުالله ބިން ޒުބައިރު رضي الله عنهما ގެ ރިވާޔަތް ޢަމަލު ކުރުމުގައި ފިޔަވަ އަދު ޒޮތައް : އެކަށީގެން ވިދާޅުވިއެވެ. " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا قَعَدَ فِى الصَّلاَةِ جَعَلَ قَدَمَهُ الْيُسْرَى بَيْنَ فَخِذِهِ وَسَاقِهِ ، وَفَرَشَ قَدَمَهُ الْيُمْنَى ...... މާނައީ : ރަސޫލުالله - صلى الله عليه وسلم- ނަމާދުގައި އިށީންދެ ވަޑައިގެންނެވިއިރު، އެކަލޭގެފާނު ވާތު ފައިތިލަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ފުރަގަސްކޮޅާއި ފައިޑަށީގެ ދެމެދަށް ވައްދަވައެވެ.އަދި ކަނާތު ފައިތިލަ ފޮތިއްޔަވައެވެ.)) رواه مسلم: (5 / 79) ،

މި ރިވާޔަތް އަދި ދާރުގަނޑު ވެސް ހިފާކުރައްވައިގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ކަލްބަޔާ "

((كان رسول الله ﷺ إذا قعد في الصلاة جعل قدمه اليسرى تحت فخذه اليمنى وَسَاقِهِ، وَفَرَشَ قدمه اليمنى - ރަސޫލުالله - صلى الله عليه وسلم- ނަމާދުގައި އިށީންދެ ވަޑައިގެންނެވިއިރު، އެކަލޭގެފާނު ވާތު ފައިތިލަ، އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާތު ފުރަގަސްކޮޅާއި ފައިޑަށީގެ ދަށަށް ވައްދަވައެވެ.އަދި ކަނާތު ފައިތިލަ ފޮތިއްޔަވައެވެ.)) މި ދެ ޙަދީޘްގެ އަދިގައި ވެސް ރިވާޔާގެ މަޢުނަ އެއްގޮތެވެ.

މި ޒަމާނުގެ ބައެއް މީހުންނަށް ދޭހަވެފައިވާ ގޮތުގައި މި ޝަރީޢަތް ޢަމަލު
ކުރުމުގައި އެއް ސުންނަތެއް ގޮތަކީ : ވާތު ފައިތިލައިގެ އިނގިލިތައް
ފަރަމަސްގަނޑާއި ފައިދަނޑިއާ ދެމެދުން ފާޅު ކުރުމެވެ. އަދި ކަނާތު ފައިތިލައިގެ
ނުފުށް އިނގިލި ފައިދަނޑިއާ ޖެހިގެންނެވެ. ބަނޑު ފުށް އިނގިލި
ފަރަމަސްގަނޑާ ޖެހިގެންނެވެ.

މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތުގައިވާ ((بينية ގުދަގައި)) ގެ މާނައަކީ އަބޫ ދާވޫދުގެ
ރިވާޔަތުގައި އޮތީ ((تحتية ތަހުގައި)) އެވެ. އެހެނީ ތިރީގަ އެއްގޮތް ވެއްޖެ
ނަމަ ސިފަ ތަފާތެއް ނުވާނެއެވެ. ވާތު ފައި ، ކަނާއަތު ފަރަމަސްގަނޑާއި
ފައިދަނޑީގެ ދަށުގައި ވެއްދުން އެއްގޮތަށް އަމަލު ކުރުމަށް ޖައްސައި މާނަ ބަދަލުކޮށް
ނުހެދޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތުގައި އޮތް ((بينية)) ގެ މާނަ
ވީން ޖެހޭނީ އަބޫ ދާވޫދުގެ ރިވާޔަތުގައި ސާބިތު އޮތް ތަޙްތީއެވެ. އިބްނު
ޤައްޔިމް - رحمه الله تعالى ބަޔާން ކުރައްވާ ފަދައިން ފަހު
އައްތަޙިއްޔާތުގައި ނަބިއްޔާ -صلى الله عليه وسلم- ތަވައްރުކު ކުރެއްވީ ތިން
ގޮތަކަށް އިންނެވިއެވެ.

ފުރަތަމަ ގޮތަކީ : ނަބިއްޔާ ﷺ އެއްފަހަރާތަކުން ދެ ފައިން ބޭރުކޮށްލުމެވެ.

ދެވަނަ ގޮތަކީ: ނަބިއްޔާ ﷺ ވާތު ފައިން ބޭރު ފަރަމަސްފޫޅާއި ފައިދަނޑީ ފުޅުގެ
ދެމެދުން ނެރުއްވައި، ކަނާއަތު ފައިން ބޭރު ފޮޅުކޮށްލުމެވެ.

ތިންވަނަ ގޮތަކީ : އަބުލް ޤާސިމުލް ޚިރަޤީ ((مختصر)) ގައި އިޚްތިޔާރު
ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތެވެ. މިއީ ފުރަތަމަ ދެ ގޮތް ހިމަނާ ގޮތެކެވެ. މި ގޮތުގައި ވާތު
ފައި ނެރެނީ ކަނާއަތް ފަރާތުންނެވެ. ކަނާއަތު ފައި ބަހައްޓަނީ ކޮޅަށް ޖަހައި
ވައްޓައިފައެވެ. މިއީ ބައެއް ފަހަރަކަށް ފަހަރަކަށް އަމަލު ކުރައްވައިފައިވާ ގޮތެއް ކަމަށް
ވާހަނެއެވެ. ފަރުކަން ބޮޑީ މި ގޮތެވެ. މިއީ ރިވާޔަތް ތަފާތުވުމުގެ ސަބަބުން ދިމާވި
ކަމަކަށް ވާހަނެއެވެ. " انتهى.

ދެވަނަ ޖޯޑާއި ތިންވަނަ ޖޯޑު ތަފާތަކީ: ކަނަޑައެޅި ފަދައި ކޮޅަށް ޗަކައި ވިއްދުމާއި ކަނަޑައެޅި ފަދައި ފެޔަށް ޖަހައިގެން އިށީނުން. ދެވަނަ ޖޯޑުގައި ވާތު ފަދައި ނުޖަހާ ކަނަޑައެޅި ފާރަތައްނުޖެ. ތިންވަނަ ޖޯޑުގައި ވާތު ފަދައި ނުޖަހާ ކަނާތު ފައިފަށްޖަހައިގެން ފައިތިލަޔާ ދެމުތަށްނުޖެ.

މި ތަފާތުގައި ހިކުމަތް އިލްމުވެރިންކަމަން އަމިއްލައަށް ނިސްބަތްވީ ގޮތުގެން އުޅޭ ބަޔެއް މީހުން މި ކަން ދޫކޮށްލުމަން ބަލައި ބޭނުން ކުރަމުން ދަނީ ހަމަ އެކަނި މުސްލިމުންގެ ރިވާޔަތްތައް.އެކަމަކު އެއީ މިގޮ ކުރީން އެއްވެސް އިލްމު ވެރިޔަކު ފިޔަވެފައިވާ ގޮތެއް ނޫނެވެ. އަދި ޒާތުދުގެ ނަމާދުން މި އަޅު ގޮތް ބަޔަކު ނުގަނެފާނަކަން އެނގެއެވެ. والله أعلم.

* * *

7- ތަސްބީހަ ކިޔާ އިރު ކަނާއަތުގެ އިނގިލިތަކުން އެކަނި ގުނުން

މި ކަމުގައި އެމީހުންގެ ބުއްޖަތަރިޔާ ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަމްރު ބުނުލްޢާޞް رضي الله عنهما ގެ ރިވާޔަތުގެ ހަދީޘްގެ ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. " ((رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَعْقِدُ التَّسْبِيحَ بِيَمِينِهِ އަޅުގަނޑު ރަސޫލާ -صلى الله عليه وسلم- ކަނާއަތުގެ އިނގިލިން ތަސްބީހަ ގުނުއްވާ ތަން ދުށީމެވެ.)) - رواه أبو داود والبيهقي - މިއީ އެހެން ހަދީޘާ ބަޔާން އެކަށައަޅާލާ މުޙައްމަދު ބުން ޤުދާމާ ބުން އަޙްމަދު ގެންނަވައިދެއްވާ ހަދީޘެކެވެ.

ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަމްރު ބުނުލް ޢާޞް رضي الله عنهما ގެ ރިވާޔަތުގައި ސުވަރުގެ ދަތުރު އަޅުގަނޑުމެންގެ އިރުޝާދު، އެއީ ބާރަކުރަންޖެހޭ ވެސް ރިވާޔަތެއްގައިވާ ރިވާޔަތެވެ. މި ރިވާޔަތުގެ ސިފައަކީ " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَّتَانِ مَنْ حَافَظَ عَلَيْهِمَا أَدْخَلَتَاهُ الْجَنَّةَ وَهُمَا يَسِيرٌ وَمَنْ يَعْمَلُ بِهِمَا قَلِيلٌ قَالُوا وَمَا هُمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَنْ تَحْمَدَ اللَّهَ

وَتُكَبِّرَهُ وَتُسَبِّحَهُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ عَشْرًا عَشْرًا وَإِذَا أَتَيْتَ إِلَى مَضْجَعِكَ تُسَبِّحُ اللَّهَ وَتُكَبِّرُهُ وَتَحْمَدُهُ مِائَةَ مَرَّةٍ فَتِلْكَ خَمْسُونَ وَمِائَتَانِ بِاللِّسَانِ وَأَلْفَانِ وَخَمْسُ مِائَةٍ فِي الْمِيزَانِ فَأَيُّكُمْ يَعْمَلُ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَيْنِ وَخَمْسَ مِائَةِ سَيِّئَةٍ قَالُوا كَيْفَ مَنْ يَعْمَلُ بِهَا قَلِيلٌ قَالَ يَجِيءُ أَحَدَكُمْ الشَّيْطَانُ فِي صَلَاتِهِ فَيُذَكِّرُهُ حَاجَةَ كَذَا وَكَذَا فَلَا يَقُولُهَا وَيَأْتِيهِ عِنْدَ مَنَامِهِ فَيُنَوِّمُهُ فَلَا يَقُولُهَا قَالَ وَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُهُنَّ بِيَدِهِ މާނައީ : ރަސޫލުﷲ ﷺ ބަދިޔާ ކުރައްވިއެވެ. އެ ތަސްބީހު ކުރުމަން ރައްކާއުތެރިވި މިސާ އެ ތަސްކުރުގެ ސަވާބުން ސުވަރުގެ ވަންނާނީ ކޮ ކަމެއް ވެއެވެ. އެހީ ވަރަށް ކުޑަ ކޮ ކަމެކެވެ. އެ ތަކަސްތަކެއް މަދު ބައެއް މެނުވީ ނުކުރެއެވެ. އެބައިމީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އެއީ ކޮން ކަ ކަމެއްތޯއެވެ؟ ބަދިޔާ ކުރައްވިއެވެ. ފަރުޟު ނަމާދެއްގެ ފަހުން މާތްﷲއަށް ދިހަ ފަހަރު ތަސްބީހުކުރުން، ދިހަ ފަހަރު ތަކުބީރު ކިޔުމާއި، ދިހަ ފަހަރު ތަޙްމީދު ކިޔުމެވެ. އަދި ނިދާ ހިނދުން ތިރީސްތިން ފަހަރު ﷲއަށް ސުބުޙާނަ ފަހަރު ތަކުބީރު ކިޔުން، ތަސްބީހާ ކިޔުމެވެ. އެއީ ދުލުން ކިޔާ ދުއިސައްތަ ފަންސާސް ފަހަރެވެ. އެކަމަކު މީޒާނުގައި އެއީ ދޭސް ފަސްސަތަ ސަވާބު އެވެ. ދަރަނި ތިލަފުށީގެ ތިން ހާސް ފަސް ސަތޭކަ ނުބައި ކަންތައް ކުރާނީ ފަރަށް ޝައިތާނާ ފަހަރަކު ދޭ ކަމަކީ ދޮރުގަ ކުރަނީ ވީކަމެއް ހަމަ ކުރުމެއް ހިތަށް ނާންނަނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އެބައިމީހުން ދަންނަވައިފިއެވެ. މަދު ބައެއް އެކަން ކުރަނީ ކޮންއެއްޗެއްތޯއެވެ؟ ބަދިޔާ ކުރައްވިއެވެ. ނަމާދު ކުރަން ހުންނަ އިރު އޭނާގެ ގާތަށް ޝައިޠާނާ އައިސް އޭނާއަށް ކުރަން ޖެހިފައި ވާ ކަންތައްތައް ހަނދާންކޮށްދެއެވެ. ދެން އޭނާ އެ ބަސްތައް ދޫކޮށްލައެވެ. އޭނާ ނިދަން އޮންނަ އިރު އޭނާގެ ގާތަށް އެކަށްތަކުގެ އަތުން ނިދާލާށެވެ. އަދި އޭނާ ނިންދަވައިލައެވެ. އެހެންވެ އޭނާއަށް އެ ބަސްތައްތައް ނުކިޔެވެއެވެ. رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ އެކަށްތަކެއް އަތުގިލުން އެ ކަށިމަތީގެ ގުނުއްވި ތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ. " މި ރިވާޔަތުގައި މި އޮތީ ((يعقد التسبيح ތަސްބީހަ ގުނުއްވާ ކުރައްވައި))އެވެ. އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި އައިސްފައި ވަނީ ((ولقد رأيت رسول

الله ﷺ يعقد هكذا، وَعَدَّ بأَصابعه - ހަމަކަށަވަރުން رسول الله ﷺ މި ޢަދަދު ގުނުއްވި ތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އިނގިލިގުޅިތަކުން ޢަދަދު ކުރެއްވިއެވެ.))

މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދަށް ބަލައި އިރު ހަމަ އެކަނި ޢަބްދުالله ބުނު ޢަމްރު ބުނު ޢާޞް رضي الله عنهما ގެ އަރިހުން އެކަކުރިވާތް އައްސާއިބާ ޙަދީޘެކެވެ. އިބްނު ޢަމްރުގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާފައިވަނީ އެކަކުރިވާތް އައްސާއިބު ބުނު ޢަޠާއެވެ. ނުވަތަ އިބްނު މާލިކެވެ. އައްސާއިބުގެ އަރިހުން އެކަކުރިވާތް އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަލުން ޢަޠާއު ބުނު ސާއިބެވެ. މި ޙަދީޘް މަޝްހޫރު ވެފައިވަނީ ޢަޠާއުގެ އަރިހުންނެވެ.[1] އެކަލޭގެފާނުންގެ އަރިހުން ޝުޢުބާއާއި، ސުފްޔާނުއް ޘައުރީއާއި، ޙައްމާދު ބުނު ޒައިދާއި، އަދު ހައިޘަމު ޖަރީރު ބުނު ޙަބީބާއި، އިސްމާޢީލު ބުނު ޢުލައްޔާއާއި، އަޢުމަޝު ރިވާކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެހެން ވީމާ، މިއީ ޙަސަން އިދި އެކަލޭ ، ނިޔުން އިދި މަޝްހޫރު ޙަދީޘެކެވެ. މި ޙަދީޘް ނަޤުލު ރިވާކުރެއްވީ ، ބުޚާރީއާއި ، އިމާމު ތިރުމިޛީއާއި، މުސްނަދުގެ ޙަދީޘްތަކުގައި ޝަރަޙްކުރައްވާ ފުރަތަ ޙަދީޘްތަކުގެ . މި ޙަދީޘް ވެސް މިފަދައިން ވަނީ " ((بيده އެކަލޭގެފާނުންގެ އަތުގެ އިނގިލިން.)) އެއްވެސް ރިވާޔަތެއް ނުވާކަމަށް ބުނެފައި ވަނީ ((بيمينه އެކަލޭގެފާނުންގެ ކަނާތް އިނގިލިން)) މިފަދައި ރިވާޔަތް އެ ރިވާޔަތުގެ ތެރޭގައި ނެތެވެ.

ނަމަވެސް އެހެންނަމަވެސް އަޙުމަދުގެ އަރިހުން ޢަބާދު ބުނު ޙިބާ ކުރައްވި ސިޔާގެއެވެ. އެ ރިވާޔަތުގައި ((بيمينه އެކަލޭގެފާނުންގެ ކަނާތް އިނގިލިން)) ވެއެވެ. رواه أَبو داود، ومن طريقه البيهقي.

(1) نظير هذا الحديث في التفرد في أَوله، والشهرة في آخره: أَول حديث في ((صحيح البخاري)): ((إنما الأَعمال بالنيات)) وآخر حديث فيه: ((كلمتان . . .)).

އެހެންކަމުން މުޙައްމަދު ބިން ޤުދާމާ ، ޢައްޘާމުގެ ކިބައިން ރިވާކުރެއްވި ރިވާޔަތަކީ
ޢައްޘާމުގެ އަޢުމަޝް ރިވާކުރެއްވި އޭނާގެ ޢަޠާއުގައި އުޒުއްވި އޭނާގެ
ބުދުރުފުރައިގެ އިބްނުމުރުފިނާ ޒިކުރު ރިވާޔަތަށްކުވެ.އެއާމު ރިވާކުރެއްވިއިރު ވަނީ
އަތްއަޑުމަސްގެ ޙަދީޘްތަކުން. އަތްއަޑުމަސްގެ ބުދުރުފުރައިގެ އިބްނުމުރުފިނާ
ވިދާޅުވުއިވަނީ ((بيده-އެކަކަށްގެ ފުރުނުގެ އަތްޕުޅުންނެވެ.)) ނުވަތަ އެ މާނައިގައި
((يعقد التسبيح   ތަސްބީޙު ގުނުއްވިއެވެ.))
އެއާމު މި ޙަދީޘް ރިވާ ކުރައްވައިދިނި ވަނީ، އަތްއަޑުމަސްގެ ޙަދީޘް، އަޢުމަޝްގެ
ޙަދީޘް ، އޭނާގެ ޢަޠާއުބުރު އައްސާއިބުގެ ޙަދީޘް އަބްދުﷲ ބިން އަމްރު ބިންވެ
ޢާޞް -رضي الله عنهما ގެ ޙަދީޘްނެވެ. މިއީ ޞައްޙަ ޘާބިތުވާންޖެހޭ ކަން
އެނގެން އޮތް ޒާހިރެވެ.
އަތްއަޑުމަސްގެ : ސުލައިމާން ބިން މިހްރާނުލް ކޫފީއެވެ. އެއީ އަޢުމަޝްގެ އަޑިހުން
ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވި ޘިޤާތެކެވެ. އޭނާގެ ރިވާޔަތްތަކަކީ މަޤްބޫލު ރިވާޔަތްތަކެކެވެ.
އަތްއަޑުމަސްގެ ހިރާ ރިވަޔަތްތަކެއް ވެސް އަޑިސްލައި ވަނީ އަޢުމަޝްގެ
ޙަދީޘްނެވެ. އަތްއަޑުމަސްޔަ ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވުމުގައި ތަދްލީސް[1] ވެރިއެއް
ކަމަށް ސިފަކުރެވެއެވެ. ނަމަވެސް އަލްޙާފިޡް އިބްނު ޙަޖަރު ((طبقات المدلسين))
ގައި ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި، ތަދްލީސްގެ ދިޔަވަރަ ވަރަށް ކުޑަ
މިންވަރެކެވެ. އެއާމު ބަސް ޙާލިދުން ޘާބި އެކަށީގެންނަ މި ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ
އަތްއަޑުމަސްގެ ޙަދީޘްނެވެ. އެއާމަޔަ ތަދުވެރި ޘާބިތުކަމެވެ. އެއާމުގެ ޙަދީޘް
އެތައް ޘާބިތުންތަކެއް ވެސް މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިދެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި

1- ޢުޘްމާނު ދަރިކަލުން: އަހަރެން ބަސް އެއާމު ވެއެވެ. އެއީ އިތުބާރު އިރު އިމާމެކެވެ.
ޢުޘްމާނު ރިވާޔަތްގައިވާ ބުނެއްސަވައި ((رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح

[1] - ޙަދީޘް ރިވާކުރާ އިރު ޢުޘްމާ އެ ޙަދީޘް ލިބިގަތް ރާވީއަށް ސަނަދު ނުކޮށް ޙަދީޘް ރިވާ
ކުރުން

ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާ ގުނުއްވި ތަން އަޅުގަނޑު ދުށީމެވެ.)) أخرجه الحاكم في: ((المستدرك)): (1 / 547)

2- މުޙައްމަދު ބިން ޢަބްދިލްއަޢުލާ އައްޞަންޢާނީ . މިއީ އިތުބާރު ހުރި ބޭފުޅެކެވެ.

3- ޢައްޘާމު ބިން ޢަލީ އަލްޢާމިރީ ބޭފުޅާ · މިއީ ޘިޤާތު ބޭފުޅެކެވެ. މި ދެ ބޭފުޅުންގެ ވެސް ސިޔާޤަކީ ((رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح - ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާ ގުނުއްވި ތަން އަޅުގަނޑު ދުށީމެވެ.)) أخرجه النسائي في: ((سننه)): (3 / 79) · އަލްއިމާމުލްޙާފިޡު މި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިފައި ވަނީ މުޙައްމަދު ބިން ޤުދާމާ އަލްމިޞްޞީޞީގެ ރިވާޔަތުންނެވެ. އަލްއިމާމުލްޙާފިޡުގެ ސިޔާޤަކީ ((رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح بيده ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާ އަތްޕުޅުން ގުނުއްވި ތަން އަޅުގަނޑު ދުށީމެވެ.) އަލްއިމާމުލްޙާފިޡު ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ޣަރީބު ، ޙަސަން ޣަރީބު ޙަދީޘެކެވެ. އާދަ މި ގޮތަށް ރިވާކުރެއްވީ އަލްއަޢްމަޝުގެ ރިވާޔަތުން ޢަޠާއު ބިން އައްސާއިބުގެ ރިވާޔަތުންނެވެ. ޝުޢުބާއާއި އައްޘައުރީ ރިވާކުރައްވައިފައިވަނީ މި ޙަދީޘް ދިގުކޮށް ޢަޠާއު ބިން އައްސާއިބުގެ ރިވާޔަތުންނެވެ.

4- އަބޫ އަލްއަޝްޢަޘް އަޙްމަދު ބިން މިޤްދާމް އަލްޢިޖްލީ ބަޞްރީ · މިއީ ޘިޤާތު ބޭފުޅެކެވެ. އޭނާގެ ސިޔާޤަކީ ((رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާ ގުނުއްވި ތަން އަޅުގަނޑު ދުށީމެވެ.)) އަލްބަޣަވީ ((شرح السنة))ގެ (5 / 47) ގައި މި ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވައި ވަނީ ((رأيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح بيده - ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީހަ ވިދާޅުވާ ގުނުއްވާތަނުގެ އަތްޕުޅުން ގުނުއްވި ތަން އަޅުގަނޑު ދުށީމެވެ.)) رواه ابن حبان كما في: ((موارد الظمآن)): (ص / 580)

5- ޢުބައިދުﷲ ބިން މައިސަރާ އަލްޤަވާރީރީ ބޭފުޅާ : މިއީ އިތުބާރު ހުރި

ބޭކަލެކެވެ.

އަބޫ ދާވޫދު رحمه الله تعالى އެކަލޭގެފާނުގެ ((سنن)) ގެ (2 / 81)ގައި ގެންވައިދެއްވާ ޙަދީޘްގައި މި ބަރީޤެގެ ބަޔާންވަނީ ((رأَيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ ގުނުއްވި ތަން އަނގިލިން ދުށީމެވެ.)) ދެން އަބޫ ދާވޫދު ވިދާޅުވިއެވެ. އިބްނު ޤުދާމާ ވިދާޅުވިއެވެ. ((بيمينه - އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާއަތްޕުޅުންނެވެ.) انتهى

6- މުޙައްމަދު ބިން ޤުދާމަތު މަޞީޞީ . މިއީ އަބޫ ދާވޫދުގެ ޝައިޚުންގެ ތެރޭގައި ހިފުނިވަރެއިގަންނަވާ، އިތުބާރުކުރެވޭ ބޭކަލެކެވެ.އޭނާގެ ބަޔާނުގައި ވަނީ ((رأَيت رسول الله ﷺ يعقد التسبيح بيمينه ރަސޫލުﷲ ﷺ ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ ކަނާއަތްޕުޅުން ގުނުއްވި ތަން އަނގިލިން ދުށީމެވެ.))[1]

رواه أَبو داود في: ((سننه)): (2 / 81)، والبيهقي من طريقه في: ((السنن الكبرى)): (2 / 187).

މިއީ ބަޣްދާދުގެ ފަސް ދަރިވަރުންނެވެ. އެބޭކަލުންނަކީ އިބްނު ޙަޖަރު ހެދި ހަދުދަނާ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ހިފުނި ވަރެއިގަންނަ ވާ ބޭކަލުންނާއި، އިބްނު ޙަޖަރު ކިޔާވާ ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ހިފުނި ވަރެއިގަންނަ ވާ ބޭކަލުންނާއި، ތަޤުރީބު ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި ހިފުނި ވަރެއިގަންނަ ވާ ބޭކަލުންތަކެކެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އެންމެ ބޮޑަށް ފާހަގަ ކިޔާވާ ބޭކަލަކީ އޭނާގެ ތަރިކަލުން ބަލި ބިން ބަޣާދެވެ. އައްޛަހަބީ ސިފަކުރައްވާ ގޮތުގައި، އޭނާއަކީ : الإمام الثقة الحافظ އެވެ . މި ހުރިހާ ބޭކަލުންގެ ލަފުޒު ބަޔާނަކީ ((يعقد التسبيح - ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ ގުނުއްވިއެވެ.)).

(1) انظر: ((نتائج الأَفكار)) لابن حجر: (2 / 267) وحكى الاتفاق فقال: (وقد اتفقوا على أَن الثقة إذا تميز ما حدث به قبل اختلاطه مما بعده قُبل، وهذا من ذاك) انتهى . **تنبيه**: في: ((السلسة الضعيفة)): (1 / 112، رقم / 83)، (3 / 48-49، رقم / 1002) عزا الحديث بلفظ: ((بيمينه)) إلى: الترمذي، والنسائي في سننه، وفي: عمل اليوم والليلة، وإلى الحاكم، وكل هذا غلط في العزو فلا يوجد عند هؤلاء بلفظ: ((بيمينه))، وذكره على الصواب في تخريج: ((الكلم الطيب)) (ص / 69).

ތަޚްރީޖުކުރައި ވަނީ މުޙައްމަދު ބުން އަބޫދާއޫދު އަޙްމަދާއި، އަޙްމަދު ބުނެ
މިޤުރުބާލެވެ. މި ދެ ޙަދީޘުންގެ ރިވާޔަތުގެ ސިޔާގައި އޮތީ ((يعقد التسبيح بيده
ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ އަތްޕުޅުން ގުނުއްވިއެވެ.))

މި ރިވާޔަތުގެ މާނަ އެއީން ޙަދީޘްގެ ރިވާޔަތުގެ ސިޔާގެ((يعقد التسبيح ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ ގުނުއްވިއެވެ.)) މާނައިން ޙަދީޘް ނުވެއެވެ. އެއީ ތަސްބީޙަ ގުނުއްވީ އަތުންނެވެ. އެހެންކަމުން ދެ ތަޙްރީޖު ވެސް ނުލުމިތަކިވަނީ ސަވާބަ މަގުނުންނެވެ.

މި ޙަދީޘުގައި ބަޔާންވާ އެކަށީގެން ވަޞްފުކުރެވިފައި ވަނީ ހަދާފުވުގެ ޝަރީޙު މުޙައްމަދު ބުން ޤުދާމަގެ ރިވާޔަތެވެ. އޭނާގެ ސިޔާގައި ((يعقد التسبيح بيمينه އެކަށީގެން ތަސްބީޙަ ވިދާޅުވެ ގުނުއްވީ ކަނާތު އަތްޕުޅުންނެވެ.)) މި ކަމުގައި އޭނާ އެކަނި އަތްވެސް ޙަދީޘް ވަޞްފު ނުގެނެސްފައެވެ.
އޭނާއަށް މި ކަމުގައި ހެއްކާއި ޝަރީޢަތުގެ ފަހުން ނުވެއެވެ. އޭނާ މި ޙަދީޘް ބަޔާންގެ ޞިޙައިން ، އަޙްމަދު ސަލަފުގެ ޞިޙައިން ރިވާކުރައްވާ އެކަނި ހުރިހާ ބޭނުންތަ ބަޔާންވެއެވެ. އަޙްމަދު ސަލަފުގެ ބުނުއްވެވި ޙަދީޘުންނާ ބަޔާންވެއެވެ.އެކަނިކަމުން އެއީ ޢިލްމީ ޙައްޤު ޙަދީޘް ގުޅޭ އިލްމީ ދަރަޖަ ދެޙަދީޘާ ސަޙީޙުފުއެވެ. ހައްސަޙަށް ބަޔާންގެ ދަރިކަމުން ބަދިއާއި އަދި ދާފުދުގެ ޝަރީފް ޢުބައިދުﷲ ބުން މަރުސަދާ ވަދަ އިލްމީ ހުރި ހަދިދަނާ އެންމެ ގޮތް ޙަދީޘުންނާ ބަޔާނު ފުރިހަމަ. އެ ހުރިހާ ޙަދީޘުން ވެސް ވިދާޅުވެދައި ވަނީ ((بيده އެކަށީގެންނުގެ އަތްޕުޅުންނެވެ.))

ބަޔާންގެ ޞިޙައިން ސުލައިމާން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘުގައި ވަނީ ((ولقد رأيت رسول الله ﷺ يعد هكذا، وَعَدَّ بأَصابعه) ރަސޫލުﷲ ﷺ މި ގޮތަށް ގުނުއްވި ތަން އަހުރެން ދުށީމެވެ. އެ އެކަށީގެން ގުނުއްވީ އިނގިލިތަކުން ކަމަށް ބަޔާންނެވެ.)) أَخرجه عبد الرزاق: (2 / 223). އޭގެ ތަޙްރީޖް އެއްވެސް ޙަދީޘް ((بيمينه

އުކަތާގެ ފުނުނުގެ ކަސަރައްޔުދުދުނުނެވެ.)) މިދެގެއް ނުވެއެވެ.

މި އިންތިޤާދަކީ ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ އަރިހުން އަދި މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ޞަޙާބީ ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަމްރު ބުން ޢާޞް -رضي الله عنهما- ގެ އަރިހުން އައިސްފައިވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. މިއިންތިޤާދު އުފެދިފައި ވަނީ ރާވީންގެ ހިތުވައި ބުރަނުމުގެ މިނުވަރުގެ ސަބަބުންނެވެ. ((بيمينه އުކަތާގެ ފުނުނުގެ ކަސަރައްޔުދުނުން)) ގެ ލަފުޒު އައިސްފައި ވަނީ އަށް ޝާމުދުގެ ސަބަބުން ކަމުގެ ޝުބުހާ ހުނުގެ ބިބައިނުނެވެ. މިއީ އުކަތާގެ ފުނުނުގެ އުދުރުދުރާގެ އެހެން ހުރިހާ ބަކަދުނާ ހިދާވަނު ކުރައްވައިވާ ކަމެއްކަމެވެ. އެ ބަކަދުނުގެ މުރާގައި އަށާއަން ވުރު ހިކުފު ވަރުގަރު، ބުޅާއްޖުނުމުރިކަން ގުރިހަވަ ބަކަދުން ވެއެވެ.

މަޤްރިޒީގެ ޤައުލިފު: ބަރީޙުއްގެ (މި ބަރީޙު ކަރަ) މަޅުރަޖު އުއްޗެމް ވެއްޖެ ނަމަ މަރުމުވުން ހުއްދަ ނުވާނުމެވެ. މި ބަރީޙުގެ މަޅުރަޖު އުއްޗެމެވެ. އެއީ ބަޖާއުގެ ރިބައިން އަށްސާރިބުގެ ރިބައިން ޢަބްދުﷲ ބުން ޢަމްރު ބުން ޢާޞްގެ ރިބައިންނެވެ. އުއްން ބަހަކު ނުމެވެ. އުއްން ކަމުން ބުޅާވެސް އިބްން ޤުދާމާއަން އުޖުމަކުން ((بيمينه - އުކަތާގެ ފުނުނުގެ ކަސަރައްޔުދުނުން)) ލިޔުއްވުމި ކަމަށެވެ. އުކަތާގެ ފުނުނުގެ ރިވާޔަތް އުކަތާގެ ފުނުނުގެ އުދުރުދުރާގެ އުއްން ހުރިހާ ހަދީސްނާ މަރުމުވެ. މުހައްސިރުންގެ ޝާމުދު އަށްބާރިފު އިބްން ޤަރީރު رحمه الله تعالى

އޭނާގެ ((تفسير))ގެ (9 / 566)ގައި މިދެގުވިފައި ވެއެވެ. ((އިޖުމާޢު

ކުރަވާ ބާރިފުންމަކަށް ވަކި ޖުމަކަން އުއްޗައް ނަޤުލު ކުރައްވާ އިރު އޭގެ މުރައިން އުކަކު ނަޤުލު ކުރުދުގައި ޤާއިމާ ހިޔާލު ވެއްޖެ ނަމަ، ޤާއިމުން ނަޤުލު ކުރިޔުމް ސަވާބުކަން ބޯޖެ ކަމަން ބުޅާވެސްއެވެ.)) انتهى

މިއީ الاصطلاح ގެ ފްމަކުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތެވެ. انظر: ((النكت)) لابن حجر: (2 / 691- 692) و((هدي الساري)) : (ص / 348، 356، 384) و((صيانة صحيح مسلم) لابن الصلاح: (ص / 139،

.(154

މި ވާހަކަތަކުން އެނގޭ ކަންތައްތައް

1- އަބޫ ދާވޫދު رحمه الله تعالى ((بيمينه އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާއަތްފުޅުން)) ގެ ތަފްޞީލުން ބަޔާންކުރެއްވި އިރު މި ކަމުގައި މުބާރަކު ބުން ފާރާމާ އެހެން ބާކީފުރުޅާ އެކަށީގެން ވަގުތިއްޔާ ކަމަށް އިޝާރާތް ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. އަދި އަލްބާނީ ފާހަގަ އެކަލޭގެފާނުގެ ((السنن))ގައި މިކަމަށް އިޝާރާތް ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ.

2- މިހެންވެ، އިޚްތިޔާރުން މި ތަސްބީހު އެއްގޮތަށް ޢަމަލު ކުރައްވައިފައެވެ ނުވެއެވެ. މި ކަމުގައި އިސްތިސްނާ ވާނެތާ ބާކީވާ އިބްނު ޢަލާނީއެވެ.

((شرح ابن علان للأَذكار)): (1 / 251)

3- ((اليد އަތް)) މި ތަފްސީރު ބޭނުން ކުރެވިފައި މިވަނީ އަތުގެ ޖިންސަށެވެ. އެހެންކަމުން ދޭގައި ((اليدان ދެ އަތް))ހިމެނެއެވެ. ނަމާދުގައި ޒިކުރުގައި ދެ ވަތީގައި އަތް ބޭއްވުމާ ބެހޭ ގޮތުން ދުވެހުން ވާހަކަތަކުން އެކަން އެނގޭނެއެވެ.

4- ރަސޫލުﷲ ﷺ މި ކަމުގައި އަންހެނުންނަށް އަމުރު ކުރެއްވި ގޮތް ވަރަށް ސާފެވެ. ޔުސައިރާ رضي الله عنها ވިދާޅުވިއެވެ. ((ރަސޫލުﷲ ﷺ އަހުރެމެންނަށް ހުކުމް ކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަ ކަނބަލުންގެ މައްޗަށް، ތަސްބީހާއި ހައްލީލާއި، ތަޤްދީސް ކުރުން ލާޒިމެވެ. ތިޔަކަނބަލުން އިނގިލިތަކުން ގުނާ އަދަދު ކުރާށެވެ!ފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން އެ އިނގިލިތައް ސުވާލުކުރެވި ވާހަކަ ދައްކާނެތެވެ. އަދި ތިޔަ ކަނބަލުން ހަނދާން ނައްތާލާށެވެ! ދެން ﷲގެ ރަޙްމަތުގެ މަތިން ހަނދާން ނެތިގެންނުވާށެވެ. " رواه أَحمد: (14 / 221 الفتح الرباني)، وأَبو داود: (1487)، والترمذي: (3653) واللفظ له، والحاكم: (2007)

((الأَنامل އިނގިލިތަކުގެ ކުރި)) : މި ތަފްސީރު އެއީ ދެ އަތުގެ

އިސްތިޢާރާތް ކަން އެނގެއެވެ. އެއީ كلُّ ގެ މާނަގައި بعض ބޭނުން ކުރުމެވެ.[1]
އެއިން އެހެން މާނައެއް ނުނެގޭނެއެވެ.[2]

5- ނަޙްވު ޤާޢިދު މާނަގައި ބޭނުން ކުރުން: މުސްލިމުން ޢަމަލު ކުރަމުން އައިސްފައި ވަނީ މި ގޮތަށެވެ. އަޅުކަންތަކުގައި ޢަމަލު ކުރާ ޝަރުޢީ ޤާއިދާއަކީ ދީ އަޅުގެ ޢަމަލެވެ.[3] ނަމާދުގައި އުޅުނުމާއި ، ބަރަން ބަނދުމާއި، ދުއާޔުންނާއި ސަޖިދައިން ތެދުވުމުގައި ވާޖިބުވަނާއި، ދެޖާ ކުރުމަށް ކުރު ގައިގައި ފިލުވުމަށް ބޭކައި އަތަށް ޤުދުރަތުގައްޔާއި، ތަހައްމުލު ކުރުމަށް ބޭކައި ބިންމަތީގައި ޖެހުމަށް ބޭނުން ކުރަނީ ދީ އަތެވެ. ދެއާ ކުރާ އިރު ދީ އަތް އުފުލުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. ސަލާމް ދޭއިރުވާ ގޮތުގައި ނަމާދުގައި ބަރަން ބަނދުވާއި ދާ މަތީގައި ދީ އަތް ބޭއްވުމަކީ ((زينة الصلاة ނަމާދުގެ ޒީނަތެވެ.)) ހަމަ އެ ފަދައިން. ތަސްބީހަ ކިޔުމާއި އަތުން ގުނުމަކީ ނަމާދު ނިމުމުގެ ފަހުގެ ޒީނަތެވެ. އެކަމަކު އަތްބަހައްޓައިގެން އިސްލާމީކޮށް ކުރަން ވާނީ ނުވަތަ އިސްތިޢާރާ ކުރަން ވާނީ ކަނޑައެޅިގެންނެވެ. އެހީ ސަލާމް ކުރުމުގެ ގޮތުން ކުރާ ކަމަކަށް ވާތީއެވެ.

މިހެންވެ، އަލްބަޣްދާދީ ((خِزانة الأدب))[4] ގައި ވިދާޅުވަނީ ކަނޑައެޅް ބަޔާންތަކުރާމުން މާތްކަން ދެއްވި ފަދައިން، ތަސްބީހަ ކިޔާ އިރު ގުނާ ޢަދަދު ކުރުމުގައި ވާތް އަތް ބޭނުން ކުރުން، ދެ އަތް ވެސް ވަނީ މާތްކަން ދެއްވައިފައެވެ. ދީ އަތުން ތަސްބީހަ ކިޔާ ގުނުމަށް ވުރެ ފުރިހަމަ ކިޔަވައިދޭ

---

(1) انظر: ((شرح الأَذكار)) لابن علان: (1 / 250).

(2) ((إحكام الأَحكام)) لابن دقيق العيد: (1 / 474- 475) ((فتح الباري)): (4 / 164).

(3) ((إحكام الأَحكام)):(2 / 342).

(1) بكسر الخاء، ولهذا يقولون: لا تفتح الخِزانة. ونحوه: لا تفتح الجراب، ولا تكسر القصعة، ولا تمد القفا، وإذا دخلت مكة فافتح: ((طَوى)) وإذا خرجت فضم: ((طُوى))، والجنازة بفتح الجيم وكسرها، فالأَعلى للأَعلى، والأَسفل للأَسفل، وملِك بكسر اللام في الأَرض وبفتحها في السماء. ((فتح المغيث)): (3 / 43). و((أَسرار العربية)) لأَحمد تيمور: (ص / 164).

ނުވަތަ ދުޢާކޮށްލައި ދެ އަތަށް ފުމެ ފިރުމުމުގެ މާތްކަން ވާ ޟަޢީފެވެ.

މި ވާހަކަތަކުން ތަސްބީޙަ ކިޔާ އިރު އަތުން ގުނުން ސުންނަތް ވެގެން ވާ ކަން ސާބިތުކޮށް އެނގެއެވެ. އަދި އަތުގެ މާނާގައި ދެ އަތް ހިމެނޭ ކަން ވެސް އެނގެއެވެ. ((بيمينه އެކަލޭގެފާނުގެ ކަނާއަތުގޮތުން)) ނޫ އޮތް ރިވާޔަތި شاذ غير محفوظ ސިޔާޤެކެވެ. މިއީ ސަޙީޙު ޙަދީޘްގެ ސިފައެކެވެ. އެހެން ކަމުން އެއަކަށް ޢަމަލު ނުކުރެވޭނެއެވެ.

* * *

8- ސަޖިދައިގައި އޮންނަ އިރު ދެ ފުންނާބު ޖައްސައި ތަށްކޮޅް ގެން އޮތުން

ތިންވަނަ މަސްއަލައިގައި، އަތުގަނޑު މިހާރު ވާނީ، ސަޖިދަ ކުރުމުގައި ހިމެނޭ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަހެއް ހަދީޘުގައިވޭ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ. ދެ ފުންނާބުގެ ވާހަކައިގެ ކުރިން އެ ވާހަކަތައް ބަޔާން ކުރުން މުހިއްމު ކަމަށް ފެންނާތީ އެކަން ކުރީއެވެ. ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ހަދީޘުން ސާބިތުވާ ގޮތުގައި ސަޖިދަކުރުން ވަނީ ހަތް ގުނަވަނެއްގެ މަތީގައެވެ. އެއީ : މޫނާއި، ދެ އަތްތިލަފަތާއި، ދެ ކަކުލާއި، ދެ ފައިތިލައެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ސަޖިދަ ކުރެއްވީ މި ގޮތަށެވެ. މި ކަމުގައި މި އަންނަ

ކަންތައް ހިމެނޭ ގޮތަށެވެ.

މަޖުބޫރުން : އެއީ ކޮންމެ ގުނަވަނެއް އެ ގުނަވަނެއް ބާއްވަން ޖެހޭ ތަނުގައި ޖެހި

ހަރަކާތް ހުއްޓި މަޖުބޫރުވެ.

މި ހާލު ގުނަވަން ބިނާމީގައި ރިއްޔަތް ޖެއްސުން :އެއީ އާދެ މައްޗަން ހަރުގަނޑުގެ

ބޮޑުތައް ދޫކޮށްލައި އެ ގުނަވަންތަކުން ހަރުގަނޑު އޮޅުވުލުވެ.

ގަދުމިނުކުރުން: އެއީ ހަރުގަނޑު ޖަވާހިރުތަކާއި، ދަމަހިރުތަކާއި، ގޯތި ކުރުމުގައި

ގަދުމިން ވުމެވެ. މި ވާހަކަތައް މިހާރު ވާނީ (3) ގައި އިސްވެ ބަޔާން ކޮށްފައެވެ.

ޖު ކުރުން : ދި ގުނަވަން ދިމުދި ޖުކުރާނީ ކޮންމެ ގުނަވަނެއް ވަކި ވާ މިންވަރަށެވެ.

އެއް ގުނަވަނުން ބައެއް އަނެއް ގުނަވަން މައްޗަށް ނުރައި މިންވަރަށެވެ.އިބްނުލް

ޤައްޔިމު އެކަމުގެ ހިކްމަތާ ބެހޭގޮތުން ވިދާޅުވެފައި [1] " އެއީ ކޮންމެ ގުނަވަނެއް

އޭގެ އަމިއްލަ ގޮތުގައި ހުރުމު ކުރުމެވެ.މި ކަމުގެ ސަބަބުން އިންސާނާ ސަޖިދަކުރާއިރު

ގޮސް އިރު އެއީ އަތަކު އެއްޗެހިތައް ކަން ހުރެވޭނެތަކެވެ.މިކަމުގެ ސަބަބުން ކޮންމެ

ގުނަވަނެއް ވަކިން ހުރެވޭނެއެވެ. އެކަމަކު އެއް ގުނަވަން އަނެއް ގުނަވަނުގެ މައްޗަށް

ބަރޯސާ ވާ ތަނެއް ނުފެންނާނެއެވެ. ސަޖިދާގައި ހުރިހާ އިތުރު، ސަޖިދާގައި

ހުރިހާ އިތުރު ތަފާތު ވަނީ މި ގޮތުންނެވެ. ސަޖިދާގައި ހުރެ ކުރަން ބޭނުން ވަނީ

ނަމާދު ކުރާ މީހާގެ ގުދުރަތާ އެކުވެރިކަމާއި އެއްބަސްވެ ވަނތަ ކަމެވެ. "

انتهى.

ސަޖިދާއިގެ ގުނަވަންތަކުގެ ތަރުތީބު ސިފަ

ރަސޫލާ ﷺ އެކަލޭގެފާނުގެ ނިސްބަތުގައި، ނަފްސުފުޅު ބިންމައްޗަށް ރިޢާޔަތް

ބޮޑު ދޫކޮށްލައްވައި ޖެއްސެވިއެވެ. އެހެންކަމުން ނިސްބަތުގައި ނަފްސާއި ސަޖިދާގެ

އެއް ގުނަވަނެއް ކަމުގައި ބެލެވޭ ދި ގުނަވަނެވެ. ރަސޫލާ ﷺ ދި އަތްފުޅު ބޯއްވާ ދި

ކާފަރުންގެ ކުރިމަތީގައި، ދި ކަންފަތްފުޅާ ހަމަވާ ހިސާބުގައެވެ. ދި އަތްފުޅު

---

(1) عون المعبود: 3 / 169.

ބޭއްވުމީ އަތުކިރިފުގެ މައްޗަށް ބަރުސާވާ ގޮތަށް، އިނގިލިފުގެތައް ކައިރިކުރުއްވުމަށް ފަހު ފޫޅުވަޅުން ކުރިމަތީ ކޮޅަށް. ދެ އަތުދަނޑިފުޅާއި ދެ މުރަކަތަނޑިފުޅު ބިންމަތީ ނުޖެހޭ ގޮތަށް އުފުއްލަވައިގެންނެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވަނީ ދެ އަތުދަނޑި މިނިކާ ޖަނަވާރުން ގޮތަށް ބިންމަތީގައި ފޮޅުވުން ނަހީ ކުރައްވައިފައެވެ. އެއީ ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. ((افتراش الكلب ކުއްތާ ބިންމަތީ ފޮތިރިގަނެގެން އޮންނަގޮތަށް)) ބިންމަތީގައި ފޮތިރި ނުގަންނާށެވެ! ސަޖިދައިގައި ރަސޫލާ ﷺ އޮންނެވީ އަތުފުޅު އަރިކަށިފުޅާ ދުރު ކުރައްވައިގެންނެވެ. އެކަމަކު ފާޅުގެ ކަށިރިފަތުފުގެ ދޮންކަން ފެންނަ ވަރު ވެއެވެ." އަބޫޙުމައިދުއާއި އަލްބައިހަޤީ ރިވާކުރައްވާ ގޮތުގައި " ނަބިއްޔާ ﷺ ވަނީ ސަޖިދައިގައި ދިޔަ އިރު ވާނަމަ ދެ މާކަޑުވާ މަސްގަނޑު މަތީގައި ދެ އުގަބުރި ފިއްދުން ހުއްޓަ ކުރައްވައިފައެވެ. އަބޫ ހުރައިރާގެ ފަރާތުން - رضي الله عنه مرفوع ކޮށް ރިވާ ކުރެއްވިއެވެ. ((استعينوا بالركب ތިޔަބައިމީހުން މާކަޑުވާ މަސްގަނޑުން ވާގި ހޯދާށެވެ!)) އެހެން ފަހުގައި އަލްބައިހަޤީ ވިދާޅުވިއެވެ. ((كأن رواية الإرسال أصح ދުރާލާހިއްކައި ބައްލަން ބޭނާ ރިވާޔަތުގެ ސަނަދަކަން ބޭނެވެ.)) އަލްބައިހަޤީ ވިދާޅުވިއެވެ. ((ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ: إرساله أصح ދުރާލާހިއްކައި ބައްލަން ސަނަދަކަން ބޭނެވެ.)) ރަސޫލާ ﷺ އެކަށަވަރުކުރެއްވީ ދެ މާކަޑުވާ މަސްގަނޑު ބިންމަތީގައި ރަނގަޅަށް ޖެއްސެވިއެވެ. މީގެ އިތުރަށް ދެ މާކަޑުވާ މަސްގަނޑު ފު ކުރައްވައި ބަނޑުފުޅު އުފުއްލެވިއެވެ. އެކަށަވަރުކުރެއްވީ ބަނޑުފުޅު މާކަޑުވާ މަސްގަނޑުން ތަނުބުރިއަށް ނުބޭއްވެވިއެވެ.

ރަސޫލާ ﷺ ދެ ފައިންފުޅު ކޮޅަށް ޖައްސަވައި، ބިންމަތީ ރިއްތަން ވިއްދުވަމުން ފަހު، ދެ ފައިންފުޅުގެ އިނގިލިފުޅުތަކުގެ ކޮޅު ޤިބްލައާ ދިމާއަށް ހަރުބަވައި ޖެއްސެވިއެވެ. މިއީ ސުންނަތުގައި ސަޖިދަ ކުރަން އޮންނަ ގޮތެވެ.

ސަޖިދަ ކުރުމުގެ ގޮތުގައި ދެ މަސްއަލައެއް ވެއެވެ.

ފުރަތަމަ މަސްއަލައަކީ: ސަޖިދަކުރުމުގައި އަންނަ އިރު ދެ މާކަފުވާ މަސްގަނޑު ޖަހައްސައިގެން އޮތުމެވެ. އަބޫ ހުރައިރާގެ ފަރާތުން رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެފައި ވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ވިދާޅުވިއެވެ. " إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَفْتَرِشْ يَدَيْهِ افْتِرَاشَ الْكَلْبِ ، وَلْيَضُمَّ فَخِذَيْهِ މިޙަދީޘުގެ މާނައަކީ ސަޖިދަ ކުރާއިރު ކުއްތާ ބިންމަތީ އަތްލާ ފަދައިން ތިޔަބައިމީހުން ދެ އަތް ބިންމަތީ ނުލާށެވެ! އަދި އެހެނީ ދެ މާކަފުވާ މަސްގަނޑު ޖަހައްސާ ހިފާށެވެ!)) رواه أبو داود في: ((باب صفة السجود)) ، وابن خزيمة وترجمه بقوله: ((باب ضم الفخذين في السجود)) والبيهقي تحت هذه الترجمة: ((باب يفرج بين رجليه ويقل بطنه عن فخذيه)). މާކަފުވާ މަސްގަނޑު ދެ ކުރިމަ ބެހޭ ގޮތުން އަރިސްތަކަށް ބިޔާ ގެންނެވުމަށް ވަނީ، އަބޫ ހުރައިރާގެ ޙަދީޘުގައި މި ބަސް ގެންނެވިއެވެ. އެހެން ވަނީ ވިދާޅުވިއެވެ. ((وَلَعَلَّ التفريج أَشبه بهيئة السجود- ސަޖިދަކުރުގެ ވައްތަރާ ބޭނުން ގޮތް ދާ ކުރުމެވެ. والله أعلم" انتهى

((وليضم فخذيه)) މި ބިޔާއަކީ ސަހީހު ބިޔާއެކެވެ. އެއީ އާގެ ސަނަދުގައި އިރާޤީ ކުރައްވާފައިވާ ބައި ސަހީހު ކަމުންނެވެ. އެއީ އަބޫ ދާވޫދާއި އެހެނިހެން ބޭކަލުން އަބޫ ހުމައިދުއްސާޢިދީގެ ރިވާޔަތުގައި ހުރިކަމަށް ޙަދީޘް ޖާގަ ބިޔާއެކެވެ.

އައްޝައުކާނީ رحمه الله تعالى ވިދާޅުވިއެވެ. " ޙަދީޘް : އެބައި އަބޫ ހުމައިދުއްސާޢިދީގެ ޙަދީޘް، ސަޖިދަކުރުގައި ދެ މާކަފުވާ މަސްގަނޑު ފާހަގަ ބައިގެ ދެފައިގެން ސަލާމް ފެށޭނެ ކަމަކީ ދަލީލު ކުރެއެވެ. މި ކަމުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނެތެވެ، " انتهى.

ދެވަނަ މަސްއަލަ: ސަޖިދަކުރުމުގައި ދެ ފުންނާބު ކައިރިކޮށް ޖަހައްސައިގެން އޮތުން : މި މަސްއަލަ އެކުލެވިގެން ވަނީ މި އަންނަ ޙަދީޘުތަކާ ހުރިއެވެ. ((رَصُّ العقبينِ في

السجود- ސަޖިދަދައިގައި ދެ ފުންނާބު ޖެހިޖެހިގެން ސަވާކަށް އޮތުމުން)) މި ޙަދީޘުގައި ((جمع العقبين ދެ ފުންނާބު ޖަމާކުރުން)) މި ޙަދީޘުގައި ((جمع القدمين ދެ ފައިތިލަ ޖަމާކުރުން)) މި ޙަދީޘުންނެވެ. މަޝްހޫރު ރަޢުޔު މަޛްހަބުގެ ފިޤުހު ޢުލަމާއުންގެ ސަޖިދަދައިގައި ފައިތިލަ ބައްޓަން ޖެހޭގޮތަށް ބޭނި އިރު ބަސަޔާނާއި މަލިކީ ޢުލަމާއުން ކައިރި ކުރުމާ ނުވަތަ ދުރު ކުރުމާ ބެހޭ ގޮތުން އަމުގަނޑަކަށް އެއްބަސް ނުފެނުނެވެ.ޝާފިޢީންނާއި ހަންބަލީ ޢުލަމާއުން ފެންނަ ދެ ފައިތިލަ ދުރުކުރުން ސުންނަތް ވެގެންވާ ވަރަކަށެވެ. ޝާފިޢީންގެ ޢުލަމާއު ބުނާ ގޮތުގައި ދެ ފައިތިލަ ދުރު ކުރާނީ ކައިވަޅުގެ މިންވަރަށެވެ.

އަންނަވަވީ رحمه الله تعالى ((الروضة: 1 / 259))ގައި ވިދާޅުވިއެވެ. ((އަޅުގަނޑު ބުނީމެވެ. އަޅުގަނޑުގެ އަޞްޙާބުން ބުންޏެވެ: ދެ ފައިތިލަ ދުރުކުރުން ސުންނަތް ވެގެން ވެއެވެ. އަލްޤާޟީ އަބޫއްޠައްޔިބު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޞްޙާބުން ބުންޏެވެ: ދެ ފައިތިލަ ދެމެދުގައި މުށެކެވެ.)) انتهى. އަޝްޝީރާޒީ ((المهذب))ގައި ވިދާޅުވިއެވ ((އޭނާގެ ދެ ފައި ދުރުދުރު ކޮށްލަން ވާނެއެވެ. އެއީ އަބޫ ހުމައިދުގެ ހަދީޘާ އެއްގޮތްވާ ގޮތުގެ މަތިންނެވެ......)) إلخ. އަންނަވަވީ ((المجموع: 3 / 373)) ގައާއި ((الروضة))ގައި ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. ހަންބަލީންގެ އަރިހުގައި ، އަލްބަހޫތީން އިބްނު މުފްލިޙު - رحمه الله تعالى - (އަވަފާތުވީ 884) ، ((المبدع: 1 / 457)) ގައި ވިދާޅުވެފައި ވަނީ ((ދެ ކަކުލާއި ދެ ފައި ދުރުކުރަންވާނެއެވެ. އެހެނީ ރަސޫލާ - صلى الله عليه وسلم ސަޖިދަ ކުރައްވާ އިރު ދެ ފައިފަސްފުޅު ވާ ކުރައްވަމުނެވެ. އިބްނު ތަމީމާއި އެހެނިހެން ބަޔަކު ބަޔާން ވިދާޅުވަނީ އެކަތިގާވަން ދެ ފުންނާބުފުޅު އެއްކަލަ ޖަހްވައެވެ.))انتهى.

މިއިން ރާޖިޙު ވަނީ :ހަމަތު މަޛްހަބުގައި ސަޖިދަދައިގެ ހާލަތުގައި ދެ ފުންނާބު އެއްކަލަހަޅައި ވަރަކަށް ނެތެވެ. އެއީ ހަމަ އޭރާ ފަސް ބަޔަކު އިބްނު ތަމީމުގެ

ކިބައިން އިބްނު ޚުޒައިމާ ހަސަނުކަމީ ވިދާޅުވެފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. ތަޙްޤީޤުގައި **ވިދާޅުވަނީ** ((أنه يجمع عقبيه - އެކަތިގަނޑު ދެ ފުންނާބުރުގެ އެއްކޮށް ހިފަހައްޓައެވެ.)) މަތީގައިވާ كتب الرواية ތަކެއް ބުނީ އިރު އެ ޖެހުމަކުން އަޅުގަނޑު އަތުލިއްބުނު އަހަރުމެންގެ ރިވާވެގެންވާ ބަސްތުރުގެ ނުކުތުނެވެ. އަތްމަތްތިލި ((الإنصاف)) ގައި އިބްނު ތައިމިއްޔާ ތަޙްޤީޤު ކުރައްވާ ވަޒީފާގެ ނިޔަތަށް ނުވެއެވެ. ބަރަކާތް މަތިރަބުގައި ދެއް ތަ ފަރިތަ ދެރަވުން ދެ ކަލަމެވެ. އެއީ ތަ ކަލަޔަށް ދަލީލީ މަސްއަލަ ފާދަތަން ދެއް ބާ އެއްފަހަ ކަރަމަދު ބިކާއެވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ ތަޙްޤީޤު ބިރަޙްޒެ ކަފިތިކަކެވެ. ދެ އަތިއުމީ އަރިހުން އެއްކަލެ ރިވާ ކުރައްވައިފައި ނިޔަވެ. ދެދަގެ ބޭކާރުން ވަސް އެ ފަރައިން ވިދާޅުވެފައި ނިޔަވެ. އިބްނު ތައިމިއްޔާ މި ރައުނު ގޮންނަތި ކަންތައްކަން ކަލަފް ނުނުގައެވެ. ކަންކަން ކިރަން ދެ ތަހުރީރު ސުންނަތެވެ. އެބަހި ދާން ޖަހާނި ސުންނަތްތަކެވެ.

އިބްނު ތައިމިއްޔާ މި ވަނީ މި ކަމުގައި އެކަށޭނެ ވަޒީފާއެއްކަމެވެ. އަދި ދީނުގެ ބާރު ބަލައިގަތުމަށް އިމާމު އިބްނު ޚުޒައިމާ - رحمه الله تعالى ދެކެނީ ((صحيح: 1 / 328)) ގައި މި ފަދަ ތަރުޖަމާއެއް ބާބެއް ކުރައްވައިފައެވެ. އެއީ ((باب ضم العقبين في السجود ސަޖިދަކުރުމުގައި ދެ ފުންނާބުރު އެއްކޮށްލުމުގެ ބާބު ބާބު)) މި ތަރުޖަމާގެ ދަށުގައި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަނބިކަނބަލުން އާއިޝާގެ ބަސް - رضي الله عنها ރިވާކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެއް ގެނެސްދެއްވާ ފަދައެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ: ((އެއް ރެއަކު މަށަށް ކަލޭގެ ދަރިން މަޖިލީހުގައި رسول الله ﷺ ނެތިފައިވާކަން ފެނިވަޑައިގެންފައެވެ. ބޭނުން ކަލޭގާ ފެނުނީ ސަޖިދައެއްގައި ހުއްޓައެވެ. އަތްޕުޅުތައް ނުގުނޫ ދަޑި ވާތް ފުޅުގައި އިރު އަރުވަނީ ސަޖިދައެއްގައެވެ. އެކަލޭގެ ވާނުމަލި ހަ ފުންނާބުރު ސަޖިދަތަށް އަޅުއްވާފައިވެން އިސްތިޤްފާރުގެ ގޮވާ ދެބުރަ ދުޢާފުޅުގައި ކިޔުއްވާފައިގެންނެވެ. އެކަލޭގެ ދަށުން اللهم .... މި ފަދައިން ވިދާޅުވި

އަޅު ތިމަންކަލާނގެއަށް އިވިވަޑައިގަތުމެވެ.)) الحديث. މި ޙަދީޘުގެ ނަގައިގެން މި
ޖަމާޢަތުގެ ބަޔަކު ދީނުން ، އެއީ ސަޖިދައިގައި އުޅުމުގެ ސުންނަތް ގޮތް ކަމުގައި
ދެކެއެވެ.އެހެން ކަމުން މި ރިވާޔަތް ބަޔާނުކުރަން އޮތަ ޢިބާރާތެވެ. މި ރިވާޔަތުގައި މި
އޮތީ ((رَاصّاً عقبيه)) އެވެ.

މި ކަމާ ބެހޭ ގޮތުން އަޅުގަނޑު ދަންނަވާލާނީ : މި ރިވާޔަތުގެ އަސްލު އޮތީ ބައިހަޤީ
ގެ ސުނަނުލް (1 / 352) ގައެވެ. އޭގެ ސަނަދަކީ ޢުބައިދުﷲ ބިން ޢުމަރުގެ
ޢުމަރީއެވެ ، މުޙައްމަދު ބިން ޔަޙްޔާ ބިން ޙައްބާނުގެ ރިވާޔަތުން ، އަޢްރަޖުގެ
ރިވާޔަތް އަދި ހުރައިރާގެ ވާހަކަ ޢާއިޝާގެ ވާހަކަ ރިވާޔަތެވެ. އެކަމަނާ
ވިދާޅުވިއެވެ.((އެއް ރޭގަނޑު ރަސޫލާ ﷺ ތަންމަތިކޮށްގައި ނިދީގެން
ހޭލުނުވަނީ ތިމަން ކަމަނާގެ ދީ އަތުފުޅު ބޮޑުނި އެކަލޭގެފާނުގެ ދީ
ފައިތިލަގެ ބަދު ފުދުނެވެ.އެކަލޭގެފާނު އޮތީ ސަޖިދައިގައެވެ. ދީ ފައިތިލަ
އޮތީ ކޮޅަށެވެ.އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ދިޔައީ اللهم أعوذ برضاك من سخطك
. . .އެވެ.)) މި ރިވާޔަތް ރިވާ ކުރައްވާ أحمد: (6 / 58 ، 201) އާއި ،أبو
داود: (1 / 547)އާއި النسائي: (1 / 102) އާއި والدارقطني: (1 /
143) އާއި، ابن عبد البر : (التمهيد: 23 / 349)އެވެ. މި ރިވާޔަތް
މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމްއަލްތައިމީގެ ރިވާޔަތް ޢާއިޝާގެ ވާހަކަ رضي الله
عنها ގެ ރިވާޔަތް، ހުރައިރާ ބިން ސަޢީދުއް އަޢްރަޖީ ރިވާ ކުރައްވައިފައި
ވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ((ތިމަންކަމަނާ ރަސޫލުﷲގެ ފާނުންގެ
ގޮތުގައެވެ. ފަހު އެ ރޭ ތިމަން ކަމަނާއަށް އެކަލޭގެފާނު ގެއްލިއްޖެއެވެ.
ތިމަންކަމަނާގެ އަތްބުރިން އެކަލޭގެފާނުގެ ގައިކޮޅުގައި ބޭނުން އިރު އަތްބުރި
ބޯކޮށި އެކަލޭގެފާނުންގެ ދީ ފައިތިލަފުޅު މަތިގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު އޮތީ
ސަޖިދައިގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަމުން ދިޔައީ اللهم .....)) الحديث އެވެ.
ރިވާ ކުރައްވާ ((الموطأ 1 / 214)) ގައި މާލިކާއި ، الترمذي: (5 /

489) އާއި، النسائي: (2 / 222)އާއި، ((شرح معاني الآثار 1 / 234))
ގައި އައްޠަޙާވީއާއި، ((شرح السنة: 5 / 166))ގައި އަލްބަޣަވީއެވެ.
ޢާއިޝަތުގެފާނު - رضي الله عنها ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެފައިވާ ގޮތުގެ
މުސްލިމު ފަދަ ބޭބޭކަލުންގެ ރިވާޔަތުގައި ((فَوَقَعَتْ يَدَيْ على بطن قدميه
ހިމަނުކަމަށާގެ ދެ އަތްޕުޅު އުކާލެއްވުމުގެ ދެ ފައިތިލަފުޅުގެ ދަށް ފުށުގައި
ޖެހުނެވެ.)) މާނައަކީ ރިވާޔަތުގައި ((فَوَضَعْتُ يَدِيْ على قدميه ހިމަނު ކަމަށާގެ
އަތްޕުޅު އުކާލެއްވުމުގެ ދެ ފައިތިލަފުޅުގެ މަތީގައި ބޭއްވިއެވެ.)) ސަޙީޙުނަސާއީ
މިހާ އާސާރު ދެ ފުރަތަމަ ޙަދީޘް އެއްކޮށްލެވުނު ވަރަކަށް ނަމީޒު ދެއްކުމަކީ
ޙަކަށް އެއްވެސް ބޭކަލަކު ޢަމަލުކުރައްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. والله أعلم
ދެ ފައިތިލަ މަތީގައި އަތް ޖެހުމަކީ ޙަކައި ނުވަތަ އަތް ބޭއްވުމަކީ ޙަކައި ދެ
ފުރަތަމަ ޙަދީޘް ޢަމަލެއް ދެ ފައިތިލަ ޖެހުމެއް ލާޒިމުވެއް ނުވާނެއެވެ. ވީމާ
ކަމުގައި ސުންނަތް ކަމެއް ނުނަގާނެއެވެ. ހާއްސަކޮށް އެއީ އިސްލާމުދީނުގެ އެންމެ
މަތިވެރި ޝަރީޢަތެއްގައި ހިމެނޭ ޙަމަލު ސުންނަތަކަށް ވާތީއެވެ.
ދެން އާދި ޢާއިޝަތުގެފާނު رضي الله عنها ގެ ޙަދީޘްގެ ބަސްފުޅެވެ. އާދައި
އާދި ((فوجدته ساجداً رَاصّاً عقبيه ފަހު ހިމަނު ކަމަށާއަށް އެކަށޭގޮތުން
ސަޙީޙުގައި ދެ ފުރަތަމަ ކައިރިކައިރީގައި އަޑީގައި ބައްލަވައިގެން އަންނަނީ
ތިން ފުރިވަޑައިގަތެވެ.)) ނަމަވެސް މި ބަސްފުޅުގެ ދަލީލަކީ ކޮބައި ހެއްދެވީ؟ އެއީ
މުސްލިމު ޙަދީޘް ކުރެއްވި ބޭބޭކަލުންގެ މަގުން އައިސްފައިވާ ބަސްފުޅެއް ހެއްދެވީ؟
ނުވަތަ އެ ބަސްފުޅު އައިސްފައި ވަނީ އެހެން މަގަކުން ހެއްދެވީ؟ މި ބަހީގެ މި
ބަސްފުޅުގައި އެހެން މަގަކުން އައިސްފައި އެބަ އޮތެވެ. އެ ތަޚްރީޖު ކުރައްވައިފައި
ވަނީ އިބްނު ޚުޒައިމާ (654) އެވެ. އެކަށޭގޮތުގެ ތަރުޖަމާއަކީ ((باب ضم
العقبين في السجود ސަޙީޙުގައި ދެ ފުރަތަމަ އެއްކޮށްލުމާ ބެހޭ ބާބު))
އެވެ. އެކަށޭގޮތުންގެ އަރިހުން އިބްނު ހިއްބާން : (1933) އާއި ((شرح

معاني الآثار: 1 / 234)) އާއި((مشكل الآثار / 111)) ގައި އައްޠަޙާވީއާއި ، ((المستدرك: 1 / 228)) ގައި އަލްޙާކިމާއި،((الكبرى: 2 / 116)) ގައި އަލްބައިހަޤީއާއި، ((التمهيد: 23 / 348)) ގައި އިބްނު އަބްދުލްބައްރު ރިވާ ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. މިއިން އެއްވެސް ބާކަލާ އެކަމަކު ހެދި ދެއްކުމަކީ ތަރުޖަމާއެއް ނުހައްދަވާފައެވެ. މި ހަދީޘާ ބާކަލުންގެ ވެސް ސަނަދު ގެންނަވައިފައި ވަނީ ސަޢީދު ބުނު އަބީ މަރްޔަމްގެ މަގުންނެވެ.

އަލްޙާކިމު ވިދާޅުވެއެވެ.މިއީ އަލްބުޚާރީއާއި މުސްލިމްގެ ޝަރުޠުގެ މަތީން ޞައްޙަ ހަދީޘެކެވެ.އެކަމަކު އެ ދެބާކަލުން މި ލަފްޒުން މި ހަދީޘް ތަޚްރީޖު ކުރައްވައިފައެއް ނުވެއެވެ. މި ހަދީޘް ނޫން އެހެން އެއްވެސް ހަދީޘެއްގައި ސަޖިދައިގައި ދެ ފެންނަމުން އެއްކަކުލަށް ޖެހޭ ވާހަކަ އައިސްފައެއް ނެތެވެ.)) انتهى. އައްޛަހަބީ رحمه الله تعالى - އާންގެ ((تلخيص)) ގައި އާނާ ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. މި އެއްބަސްވުމަކީ ދޮހަޅިއާ ވަރަށް ބޮޑުވީސް ކަމެކެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ ((އަލްމުސްތަދްރަކު))ގެ ((تلخيص)) ގައި ((2 / 201، 3 / 97، 4 / 44، 4 / 243) ވާ ފަދައިން، ރަބީޢާ ބުނު އައްދުބާގެ ހަދީޘް އައިސްފައިވާ އެހެން ހަދީޘްތައް އިޙްތިޖާޖު ކުރައްވައިފައެވެ.

ރަބީޢާ ބުނު އައްދުބާ رحمه الله تعالى އަކީ ޙުއްފާޒުންގެ ތެރޭގައި އާންމާ ގެ ދުރު ތަފާތު ޚިޔާލުތަކެއް (مُوَثِّقُއެއް ކަމަށާއި مُجَرِّحُއެއް ކަމަށާއި ،مُعْتَدِلٍ އެއް ކަމަށް) ބުނެވޭ ބާކަލުކަލެވެ. އާންގެ ހަދީޘްތަކުގައި غرائبތަކާއި ومناكير ހުންނާނީއެވެ.

އާންމާ ބެހޭ ގޮތުން އެންމެ އިންސާފުވެރި ބަހެއް ވިދާޅުވެފައިވަނީ އަލްއިމާމު އަހްމަދު رحمه الله تعالى އެވެ. އަލްޢުޤައިލީގެ ((الضعفاء)) ގައި (ص / 211) ވިދާޅުވެފައި ވެއެވެ. ((އަހްމަދު ބުނު ޙުރައްމަދު ވިދާޅުވީއެވެ : އަބޫ އަބްދު ވިދާޅުވި އަޅެ އަހުރެން އެހީމެވެ.އެކަލޭގެފާނު ރަބީޢާ ބުނު އައްދުބާގެ

މިސްކީނުގެ ވާހަކަ ބަޔާން ކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. އޭނާ ހިތްޕުޅުން ބަދިޔާތައް ވިދާޅުވަމުން ގެންދަވަނިކޮށް ހަޖްޖާ ބޭނު އައްޔޫބުގެ ބަދިޔާއް ދެންނެވީމެވެ.އެއީ ޢާއިޝަތުގެ ކިބަށް رضي الله عنها ގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވިގެންވާ ބަދިޔާކެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ ((أن النبي ﷺ كان يقرأ في الوتر، فقال: هاء من يحتمل هذا؟)) انتهى.

ޖަވާބު: ޢާއިޝަތުގެ ކިބަށް رضي الله عنها ގެ ބަދިޔާގައި މުސްލިމާއި އެހެން ބޭބޭކަލުންގެ ތޮޅިތަކުގައި އަރިސްކުރިވާ އޭގެ އަސްލު ސަޙީޙް ބަދިޔާކެވެ. އެކަމަކު މުސްލިމުގެ ސަޙީޙުގައި ވެސް އަދި އެހެން ބޭބޭކަލުންގެ ރަކުޢާގައި ((رص العقبين حال السجود)) އެއް ނެތެވެ. ހަމަކަނަވަރުން **((رص العقبين وهو ساجد))** މި ރަކުޢާގައި ސައްޙު ރަކުޢާކެވެ. އެއީ އިބްނު ހުޒައިމާއި އޭނާގެ މަގުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އިބްނު ހިއްބާނު އެކަހެރިވެ ވަޙީދުވެފައިވާ ރަކުޢާކެވެ.އަލްބާނީމު ވިދާޅުވަނީ ((لا أعلم أحداً ذكر ضم العقبين في السجود غير ما في هذا الحديث- މި ބަދިޔާ ފިޔަވައި އެހެން ބަދިޔާއެއްގައި އެއްވެސް ބާވަތެއް ނުވެ ފެންނާތީ އެއްކޮށްލާ ވާހަކަ ގެންނަވައިފައެއް ނެތެވެ.)) انتهى

އެންމެ ފަހުން ދެންނެވުން ޚތިމް : ސަޖިދަ ކުރާ މީހާއަށް އެކަން ކުރަން ޝަރުޢުގައި ޚތިމް ދާ ފައިތިލަ ފުށް ކުރުމެވެ. ނަމާދުގައި ފިޔާއްގައި ހުންނަ ގޮތަށް ބަލައިގެންނެވެ. އަލްމަރްދާވީ ((الإنصاف: 2 / 69))ގައި ވިދާޅުވިއެވެ ((ފިޔާއްގައި ހުންނަ އިނގި މުސްތަޤްބިލުގެ ފަރާތް ވަނީ ދެ ފައި ދުރުކޮށްގެން ހުރުމެވެ. އަދި އަލްމުސްތަޤްބިލްގައި ވިދާޅުވިއެވެ.ދެ ފުންނާއް ޖެއްސައިގެން ހުރުން މަކްރޫހު ވާނެއެވެ.)) انتهى.

ސަޖިދަ ކުރުމުގައި ޚތިމް ސުންނަތް ގޮތަކީ : ވައްތަރުގައި ގޮދިއިންނެވުމާއި، ފޮކުރުމާއި، ސަޖިދައިގެ ގެނަންތައް ދުރުކޮށް ވަކިކޮށް ބެހެއްޓުމެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ދެ ކަކޫ ދުރުކުރުމާއި، ދެ ފަތަލަސްގަނޑު ދުރު ކުރުމާއި، ދެ ފައިތިލަ ދުރު

ކުރުމާއި އެ ތަންތަނާ ގުޅިފައިވާ އެންމެހާ ތަންތަން ދުރުކުރުމެވެ.

މިކަމުން ސާބިތު ވަނީ : ސަޖިދައިގެ ޙާލަތުގައި ދެ ފައިތިލަ ބަރައްބަން ޖެހޭ ސުންނަތް ގޮތަކީ ކޮއްގަލް ހުންނަ އިރު ހަރިގަނޑުގެ ގުނަހަރަތް ހުންނަ ގޮތަށް ގުދުރިހަން ދުރުކޮށް ބަހައްޓާލުމެވެ. ދެ ކުރުމުގައިވެސް އަދި ކައިރި ކުރުމުގައި ވެސް ހައްދުފަހަނަގައި ނުދިއުމެވެ. މާތް الله ވަޙީ ކުރައްވަނީ ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا[1] - *އަދި ހަމަ އެފަދައިން، ގުދުރިން* أمّة *އެއް ކަމުގައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުން ލެއްވީމެވެ.*﴾ والله تعالى بأحكامه أعلم.

* * *

[1] - البقرة : 143

ނިންމައިލުން

اللهُ ގެ އެއްކައުވަންތަކަމަށް ހެކިވާ އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ އަށް ޞަލަވާތާ ސަލާމް ދީރަކާ ދުޢާބަދުކޮށް އަޅުގަނޑު ދަންނަވަނީ، ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓާނެތެވެ.އެއްވެސް އުނިއިތުރު ކަމެއް ނުވެނެސް އެއަށް ޢަމަލު ކުރާނެވެ. އެއަށް އެއްވެސް ބިދުޢައެއް އިތުރު ނުކުރާނެވެ.ޝާއްފީ ކަންތައްތައް ސިފާކުރުކުރަން ނުޖެހޭނެވެ. އެއިން ދުރަސްވާ މަޖްހޫދުތައް ވައްދަން ނުޖެހޭނެވެ. الله تعالى ވަޙީ ކުރައްވަނީ ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا - އަދި مؤمن އަކު ކަމުގައިވާ حال، آخرة އަށް އެދި، އެދުވަހަށްޓަކައި މަސައްކަތްކޮށްފިއްޔާ (ދަންނާށެވެ!) ދެން، އެއުރެންނީ، އެއުރެންގެ މަސައްކަތަކީ مقبول ވެވި، شكر ލިބިގެންވާ މީހުންނެވެ.﴾ "الإسراء: 19".

މި ކީރިތި އާޔަތުގައި އަދި މުޅި ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްތަކުގައި ވެސް އޮތީ އީމާންކަމުގެ ބަޔާނެވެ. ގެސްވަރި : ނިޔަތެވެ. މަސައްކަތްކުރި ބާރުގެ ބަލަތެވެ. މަސައްކަތް ކުރުމަކީ ސުންނަތާ އެއްގޮތަށް ރަނގަޅަށް ކުރުމެވެ. މިއީ މަޤްބޫލު ޝަރުޢާގެ ބަޔާންކޮށްދެއެވެ.

ބަކުރު ބުނު ޢަބްދުالله އަބޫ ޒައިދު

28 / 1 / 1412هـ - އައްބާއިރު